

KRAJSKÉ VOLBY 2012

STANISLAV BALÍK A KOL.

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Mezinárodní politologický ústav
Brno 2013

rozdíl ode všech ostatních charakterističtí nižším věkovým průměrem. V posledních krajských volbách se jednotlivá zastupitelstva výrazně personálně proměnila. V každém kraji bylo zvoleno více než 50 % nových zastupitelů, největší proměna proběhla v kraji Moravskoslezském, nejmenší v sousedním kraji Olomouckém. Při porovnání politických stran a hnutí se nejméně proměnily zastupitelské kluby sociální demokracie a komunistické strany, kde podíl nově zvolených jen mírně překročil 50 %. Současně však v rámci zvolených zastupitelů v koalici stran TOP 09 a STAN přišlo do krajských zastupitelstev více než 90 % nově zvolených členů. Jak už bylo zmíněno výše, většina krajských zastupitelů pochází z prostředí komunální politiky, ale samotné zastoupení starostů nebo primátorů není až tak vysoké. Celkem jich ve všech třinácti zastupitelstvech zasedá 127, přičemž největší podíl zaujímají politici sociální demokracie, následovaní občanskými demokraty. S rolí starosty dále úzce souvisí i problematika sdíleného mandátu, tedy souběžného výkonu více volených funkcí. Tento jev se rozšířil nejvíce u sociální demokracie, velice těsně následovanou komunistickou stranou. Krajské zastupitelé ČSSD se dokonce umístili na první pozici v počtu sdílení tří postů současně. Skupinu krajských zastupitelstev, kde je přítomno více než 90 % zastupitelů se sdíleným mandátem, tvoří pět sborů, přičemž maxima, skoro 95 %, je dosaženo v kraji Olomouckém. Poslední oblast, kterou se kapitola pojednává o personální stabilitě kandidátních listin snažila postihnout, je přechod mezi kandidátními listinami. Zde bylo v celkovém počtu zaznamenáno jen minimum přestupů, nejčastějším modelem byla změna mezi KDU-ČSL a TOP 09, případně mezi kandidátními listinami regionálního charakteru.

3. STRANICKÉ FINANCOVÁNÍ A KRAJSKÉ VOLBY

Vít ŠIMRAL

3.1 Úvod

V této kapitole přibližuji financování politické soutěže v České republice ve světle zkušeností krajských voleb 2012. Specificky se zaměřuji na financování stranické, protože strany fungují jako středobod politiky ve většině demokratických zemí evropského kontinentu¹, včetně České republiky. Politické strany a politická hnutí² jsou jedinými subjekty politického systému oprávněnými k formování volebních stran a k podávání kandidátních listin při volbách do Poslanecké sněmovny i do krajských zastupitelstev.

V této kapitole se postupně zabývám právními náležitostmi stranických financí v České republice, dále hospodařením politických stran v roce 2012 a v posledku i poznatky vyplývajícími z neformální, praktické stránky financování. V hlavní části textu přibližuji, jak se svými finančními prostředky naložily české politické strany a hnutí před říjnovými volbami do krajských zastupitelstev i po nich a jak rozbor hospodaření politických stran může pomoci při orientaci na politickém trhu. Navrhuji hrubou klasifikaci typů politických stran podle čtyř charakteristik stranických rozpočtů. Kapitulu uzavírám několika poznatky o neformálních aspektech českého režimu stranického financování, které dokreslují obraz získaný z rozboru dat aspektů formálních.

¹ S demokracií bez politických stran se v Evropě můžeme setkat na subnárodní úrovni, např. v případě některých švýcarských kantonů a donedávna i na ostrově Man.

² Mezi pol. stranou a hnutím nečiní český právní řád rozdíl a i v tomto textu užívám tyto pojmy zaměnitelně.

3.2 Vývoj regulace stranického financování v České republice

V České republice jsou finance politických stran standardně regulovány samostatným zákonem od 2. října 1991, kdy byl vyhlášen a nabyt účinnosti zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování občanů v politických stranách. Stranického financování se ještě přímo týkají zákon č. 247/1995, o volbách do Parlamentu ČR, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, a zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu; tyto čtyři právní normy a jejich novelizace tvoří hlavní legislativní rámec režimu stranického financování.

Již zákon č. 47/1990 Sb., o volbách do Federálního shromáždění, které proběhly v červnu stejného roku, ale obsahoval pasáž o nároku stran na úhradu volebních nákladů z federálního rozpočtu ve výši 10 Kčs za hlas získaný při volbách do Sněmovny lidu nebo do Sněmovny národů; ovšem pouze stranám, které překročily hranici 2 % z celkového počtu odevzdaných platných hlasů. Stejná hranice byla nastavena i stranám kandidujícím do České národní rady, kde byl příspěvek ve výši 15 Kčs za hlas hrazen z rozpočtu českého. Tak se tu projevila první „inženýrská“ (Outlý 2003) ambice tehdejších politických aktérů, tj. omezit určitým způsobem politickou soutěž, upřednostnit spíše velké strany a za pomoci materiálního zvýhodnění části stranického spektra zabránit jeho přílišné fragmentaci, kterou demokratické Československo zažívalo v letech 1918–1938. Adoptováním takové policy limitace stranického pluralismu skrze finanční příspěvky se Československo ani později Česká republika nestaly výjimkou: obdobné limity (od 0,5 % v Německu do 5 % v Bulharsku) byly postupně nastavovány ve všech členských státech Evropské unie.³

Výjimkou se ovšem Česká republika v průběhu uplynulých dvou desetiletí od demokratizace pomalu stala způsobem kontroly stranického financování. Zde se projevila snaha posílit co nejvíce centrum českého politického systému v dolní komoře parlamentu. Přes určité reformní pokusy i dnes trvá situace, kdy si strany kontrolují své účetnictví navzájem, v Kontrolním výboru PSP ČR, a možnosti zevní, nezávislé kontroly jsou značně omezené. Novela, kterou Poslanecká

³ Pro starší analytický přehled financování v Evropě viz např. Austin a Tjernstrom (2003), Koss (2008; 2001), Nassmacher (2001; 2009), pro aktualizovaná data např. ACE The Electoral Knowledge Network (2013).

sněmovna odsouhlasila v červnu 1994 (zákon č. 117/1994 Sb.) a podle níž by účetnictví politických stran prošlo i kontrolou Nejvyššího kontrolního úřadu, byla zrušena nálezem Ústavního soudu (č. 296/1995 Sb.). ÚS konstatoval možnost narušení autonomie politických stran, neboť jejich hospodaření, i přes státní subvence, by mělo ve většině zůstat jejich vnitřní záležitostí. Další novelou zákona o politických stranách č. 322/1996 Sb. bylo alespoň uzákoněno zpřístupnění výročních finančních zpráv (VFZ) politických stran veřejnosti; dnes do nich lze nahlédnout a pořizovat z nich kopie v Kanceláři PSP ČR (v praxi v Parlamentní knihovně). Jak upozorňují i některé nevládní organizace (např. Transparency International Česká republika, Ekologický právní servis, Růžový panter, Oživení), současné možnosti přístupu k informacím o hospodaření politických stran v ČR jsou pro laickou i odbornou veřejnost velmi limitované, což ovlivňuje jak možnosti akademického výzkumu, tak možnosti kontroly demokratického procesu voliči.

Zatímco mezi lety 1991 a 2000 se v oblasti regulace český režim stranického financování příliš nezměnil a ve srovnání s jinými evropskými zeměmi zůstal velmi liberální (viz např. Perottino 2005), k důležitým změnám došlo v oblasti státního subvencování. Příspěvek na úhradu volebních nákladů z rozpočtu federace byl v roce 1992 ještě pouze zvýšen na 15 Kčs; po rozpadu federace však došlo k dalším posunům hranice pro získání státních příspěvků, stejně jako ke změnám jejich výše a určení. Klíčovými se stala ustanovení zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu ČR, která nejdříve navýšila náhradu na 100 tis. Kč za každých 0,1 % z celkového počtu odevzdaných platných hlasů (až do výše 5 mil. Kč), ovšem zároveň posunula limit pro její získání na minimálně 3 % celkového počtu hlasů. Zároveň byl zaveden příspěvek na každý poslanecký a senátorský mandát ve výši 0,5 mil. Kč. Takto vysoko nastavená hranice znovu naznačuje snahu parlamentních politických stran v polovině 90. let do určité míry omezit politickou soutěž a zvýhodnit strany etablované v Poslanecké sněmovně. Hlavní ustanovení o příspěvcích v zákoně byla ale dvakrát, v letech 1998 a 2000, zrušena Ústavním soudem, a tak byly podmínky pro získání státního příspěvku znovu změněny, tentokrát spíše ve prospěch malých stran. V nové úpravě, která platí dodnes, mají strany právo na příspěvek na úhradu volebních nákladů při volbách do Poslanecké sněmovny, pokud překročily hranici 1,5 % z celkového počtu platných hlasů, a to ve výši 100 Kč za hlas. Že se v praxi nejedná o malé částky,

ukazuje Jiřík (2012: 46): při trojích posledních volbách do Poslanecké sněmovny (2002 volební účast 58 %, 2006 65 %, 2010 63 %) byly minimální reálné hranice (1,5 %) pro získání státních příspěvků 71 520 (2002), 80 234 (2006) a 78 463 hlasů, což znamená minimální subvence 7,2 až 8 mil. Kč. U ODS a ČSSD, dvou volebně nejsilnějších stran, se příspěvky na volby pohybovaly mezi 100 a 200 mil. Kč. Ve srovnání s volbami do Evropského parlamentu, jejichž stranické financování je popsáno níže, se jedná o částky řádově desetkrát vyšší.

Současný režim financování tak prozrazuje tendenci českého politického systému (či významné části politické reprezentace) zdůrazňovat roli dolní komory parlamentu na úkor ostatních zastupitelských orgánů: za volby do Senátu, do místních ani krajských zastupitelstev stát náhradu volebních nákladů neposkytuje. Toto zvýhodnění stran zastoupených v PSP ČR je ještě zdůrazněno tzv. stálým příspěvkem, jenž náleží pouze stranám, které ve sněmovních volbách získaly nejméně 3 % hlasů. Jeho výše byla původně nastavena na 100 tis. Kč za každých 0,1 % získaných hlasů až do maxima 5 mil. Kč, po novele v roce 2004 se ovšem dvojnásobně zvedla (200 tis. Kč, resp. max. 10 mil. Kč).

Vláda Miloše Zemana v roce 2000 prosadila další změny finančního režimu skrze zákon č. 340/2000 Sb., který novelizoval zákon o sdružování v politických stranách z roku 1991. Předně byl poprvé zaveden i příspěvek na mandát člena krajského zastupitelstva a zastupitelstva hl. m. Prahy ve výši 250 tis. Kč. Příspěvek na mandát poslance nebo senátora byl zároveň zvýšen na rovný 1 mil. Kč a po dalším zásahu Ústavního soudu (nález Pl. ÚS 53/2000, publ. jako 64/2001 Sb.) stanoven na 900 tis. Kč, tj. částku, která logiku nálezu ÚS stejně příliš nenásledovala (srov. Šimíček 2001: 17). Z § 20 novelizovaného znění zákona o politických stranách by se také dalo soudit, že ani příspěvky za krajské mandáty nebyly určeny stranám nezastoupeným v PSP ČR. Ministerstvo financí ČR ovšem příspěvek od roku 2001 běžně přiznávalo i stranám mimo Sněmovnu, čímžž možnému dalšímu zvýhodnění velkých stran zabránilo. Praxe se ale do souladu s právem dostala až po schválení nového znění zákona o politických stranách novelou č. 556/2004 Sb. Tento případ ukazuje, jak je důležité sledovat i neformální aspekty režimu politických financí, jenž je často významným způsobem spoluvytvářen praktickým rozhodnutím aktérů bez přímé opory v legislativě či běžných formálních procedurách. Poslední novelou prošly příspěvky za mandáty v roce 2010, kdy byly zákonem č. 345/2010 Sb.

od roku 2011 všechny (poslanecké, senátorské i zastupitelské) sníženy o 5 % v rámci úsporných opatření vlády.

Zvláštním zákonem jsou vymezeny subvence stranám kandidujícím do Evropského parlamentu, kde jim stát přispívá už při překročení hranice zisku 1 % z celkových platných hlasů, a to ve výši 30 Kč za hlas. Zde tak byl, na rozdíl od voleb do Poslanecké sněmovny, následován názor Ústavního soudu. Oproti volbám do Poslanecké sněmovny relativně nízká výše příspěvku za hlasy ve volbách do Evropského parlamentu odpovídá tendenci chápat tyto volby, obdobně jako ty do zastupitelstev samosprávných jednotek, jako volby druhého řádu. Ve volbách do EP 2004 a 2009 kandidovalo 32, resp. 33 stran a příspěvek se podařilo získat 9, resp. 12 stranám; reálné hranice pro překročení byly díky shodně nízkým volebním účastem (obě 28 %) okolo 23 500 hlasů a minimální příspěvek kolem 705 tis. Kč; na dolní hranici se v obou případech pohybovala strana Volte Pravý Blok (825, resp. 708 tis. Kč), v roce 2009 i Dělnická strana sociální spravedlnosti (761 tis. Kč) a Strana svobodných občanů (895 tis. Kč). Ostatní strany získaly příspěvky v řádech milionů, největší si připsala v roce 2004 i 2009 ODS (23, resp. 22,3 mil. Kč). Lze-li ale volby do Evropského parlamentu považovat za druhořadé z hlediska voličské účasti a z hlediska subvencování, náklady na kampaně tomu neodpovídaly: i menší strany, např. SNK ED nebo Strana zelených, na kampaně v letech 2004 a 2009 vynaložily jednotky milionů korun, ty největší, ODS a ČSSD, částky od zhruba 30 mil. Kč výše. Příspěvky pro ČSSD a ODS tak pokryly jen čtvrtinu a polovinu vstupních nákladů (Jiřík 2012: 48).

Kromě toho, že příspěvky na volební náklady tedy vlastně vůbec nereflktují skutečné náklady stran vydané na předvolební kampaně, jsou v českém režimu financování subvence vypláceny pouze zpětně. To z hlediska mezinárodního srovnání není vůbec neobvyklé, naopak, běžným evropským modelem je určit výši finančního příspěvku politické straně na základě jejího výsledku v předchozích volbách, v praxi se pak příspěvky sčítají na základě výsledků voleb do různých zastupitelských orgánů. Až na výjimky (např. francouzské prezidentské volby) se v Evropě předvolební materiální podpora nových kandidátů ve volbách omezuje pouze na tu nepřímou, např. ve formě volného televizního či rozhlasového času. To má také vliv na podobu politické soutěže, neboť zpětná podpora dříve úspěšných kandidátů nesporně do určité míry znevýhodňuje kandidáty nové.

3.3 Volby do zastupitelstev krajů 2012 a financování kampaní

Zákon ani dosavadní praxe v České republice tedy nepočítají s příspěvkem na úhradu volebních nákladů ve volbách do zastupitelstev krajských a obecních ani ve volbách do Senátu. Z hlediska financování jsou tak kandidáti v těchto volbách relativně znevýhodněni oproti kandidátům do Poslanecké sněmovny; v obecních volbách navíc úspěšným stranám nepřísluší ani příspěvek za získaný mandát, který je od roku 2011 v případě zisku mandátu senátorského 855 tis. Kč a mandátu krajského zastupitele 237,5 tis. Kč. S velkou pravděpodobností má politika omezeného subvencování vliv na stranický systém, který defragmentuje, konzervuje a co do pluralismu politické soutěže limituje.

Obdobně integračním, defragmentačním stimulem je také institut volební kauce. Ta byla poprvé zavedena zákonem č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu ČR, ve výši 200 tis. Kč za každou jednotlivou kandidátní listinu (politické strany nebo koalice) v každém volebním kraji (tehdy 8), s možností vrácení kauce v případě překročení hranice 5 % získaných platných hlasů celostátně. V návaznosti na reformy financování stran a volebního systému v době vlády Miloše Zemana byla kauce (přejmenovaná na „příspěvek na volební náklady“) nově stanovena na 15 tis. Kč za jednu kandidátní listinu v každém ze 14 nových volebních krajů, bez možnosti jejího vrácení (Zákon č. 37/2002 Sb.). „Příspěvek“ stejně vysoký a nevratný byl stanoven i pro volby do Evropského parlamentu, kde navíc tato částka díky existenci pouze jediného volebního obvodu stačila pro kandidaturu v celé České republice. V právní terminologii jedinou skutečnou volební kaucí v českých volbách dnes zůstává částka, kterou skládají kandidáti do Senátu: je nastavena na 20 tis. Kč a vrací se, pokud kandidát v příslušném obvodu překročí hranici 6 % z celkového počtu platných hlasů. I přes kritiku zaznívající od akademiků (např. Outlý 2003; Outlý 2004) a některých soudců (nález Pl. ÚS č. 64/2001 Sb.) patrně institut volební kauce (respektive „příspěvku na volební náklady“) z českého prostředí nezmizí.

Kandidáti do obecních zastupitelstev a zastupitelstev krajů žádným finančním břemenem v podobě kauce či povinného příspěvku na volby zatíženi nejsou. Jak vyplývá z rozboru hospodaření stran, které se zúčastnily krajských voleb 2012, obzvláště u stran menších, neparlamentních proto významná většina nákladů směřovala na předvolební kampaň. Následující čísla toto ilustrují, i když je třeba je chápat s vě-

domím toho, že zahrnují dohromady celkové výdaje na kampaň do krajských zastupitelstev i na kampaň do souběžně probíhajících voleb do třetiny Senátu:

- SNK ED navrhli 327 krajských kandidátů a 5 kandidátů do Senátu, získali 7 krajských mandátů a žádný senátorský a na volby věnovali 85 % z celkových nákladů strany v roce 2012.

Podíl na kampaň byl u Jihočechů 2012 (59 krajských kandidátů a 9 mandátů) také 84 %, u Starostů pro Liberecký kraj (50 krajských kandidátů a 13 mandátů) 95 % nákladů. U velkých etablovaných parlamentních stran jsou částky vydané na předvolební kampaň pochopitelně absolutně vyšší, netvoří však až tak velkou sumu v poměru k běžným stranickým provozním nákladům:

- ČSSD: 731 krajských kandidátů (205 mandátů), 27 senátorských kandidátů (13 mandátů), 36 % celkových nákladů za rok 2012 vydáno na volby;
- KSČM: 732 krajských kandidátů (182 m.), 27 senátorských kandidátů (1 m.), 11 % výdajů;
- ODS: 725 krajských kandidátů (102 m.), 27 senátorských kandidátů (4 m.), 45 % výdajů.

Ilustrativní příklady však nepodávají kompletní obraz, a proto se bude následující část textu věnovat detailnějšímu rozboru celého stranického spektra účastníků se krajských voleb v roce 2012. Je zde třeba předeslat důležité varování: datový soubor užitý k rozboru v následující části textu je kompletně složen z informací ve výročních finančních zprávách stran (VFZ), obsahuje tedy pouze stranami oficiálně přiznané příjmy a výdaje a nezahrnuje „soukromé“ volební příjmy a náklady jednotlivých kandidátů. Ty jsou v praxi českých voleb rozšířeným jevem, ale liberální právní rámec českého režimu stranického financování neoficiální soukromé financování v současné době příliš neomezuje, a tak neumožňuje ani kontrolu skutečného rozsahu politických kampaní (srov. GRECO 2011). Následující rozbor proto ani není pokusem o precizní formální statistickou interpretaci oficiálních dat, ale je veden záměrem použít tato data k nepřímému osvětlení všech aspektů stranického financování, včetně těch neformálních a neoficiálních.

3.4 Klasifikace stran kandidujících v krajských volbách 2012 dle finančních charakteristik

Datový soubor použitý k rozboru vychází ze stranických účtů 62 z celkem 68 stran, které v roce 2012 navrhly kandidáty do krajských zastupitelstev. Šest stran muselo být vyřazeno z důvodu mezer v datech (do 15. června 2012 nepředložily VFZ či předložily neúplné).⁴ Soubor zahrnuje 98 % z celkem 11 304 kandidátů. Informace z VFZ byly doplněny těmi, jež se některé strany (30 z 58 oslovených) laskavě uvolily poskytnout i nad rámec zákonné povinnosti.⁵ Tyto interní stranické informace jsou diskutovány v posledních odstavcích kapitoly a podávají doplňující neformální poznatky o tom, jak vlastně proces stranického financování a financování volebních kampaní v České republice vypadá.

Vezmeme-li v potaz i celou populaci, nikoliv jen ilustrativní vzorek, je vidět, že podíl nákladů na volební kampaně vůči celkovým nákladům v roce 2012 je u parlamentních stran:

- a) do 50 % u volebně největších stran (ODS, ČSSD, KSČM, TOP 09),
- b) u jedné skupiny menších stran mezi 50 a 99 % (SZ, SPOZ, STAN, Severočeši.cz),
- c) u druhé skupiny menších stran zase mezi 0 a 40 % (VV, NS-LEV21, KDU-ČSL).

Zjištění statistické korelace mezi výší ročních stranických nákladů a podílem volebních výdání je problematizováno tím, že 21 stran ve svých finančních zprávách uvádí za rok 2012 volební výdaje nulové, a to včetně těch, které v krajských volbách navrhly desítky i stovky kandidátů (např. VV 287 krajských kandidátů a 7 senátorských, Koruna česká 82 krajských kandidátů a 1 senátorský, Balbínova poetická strana 13 krajských kandidátů a 1 senátorský, DSSS 417 krajských kandidátů, Volte Pravý Blok 215 krajských kandidátů). Vynecháme-li z analýzy tyto strany, zůstane 41 stran, u nichž statisticky významná negativní

⁴ Jedná se o tyto strany: Hnutí odborníků za Zlínský kraj, Město lidem, Nová budoucnost pro Liberecký kraj, Patrioti, Středočeši2012.cz, Zvuk 2012 (srov. Zápis z 36. schůze Kontrolního výboru PSP ČR).

⁵ Obzvláště k těmto stranám směruje autorův dík za spolupráci, poděkování však patří všem stranickým reprezentantům, kteří na autorovu žádost o informace odpověděli.

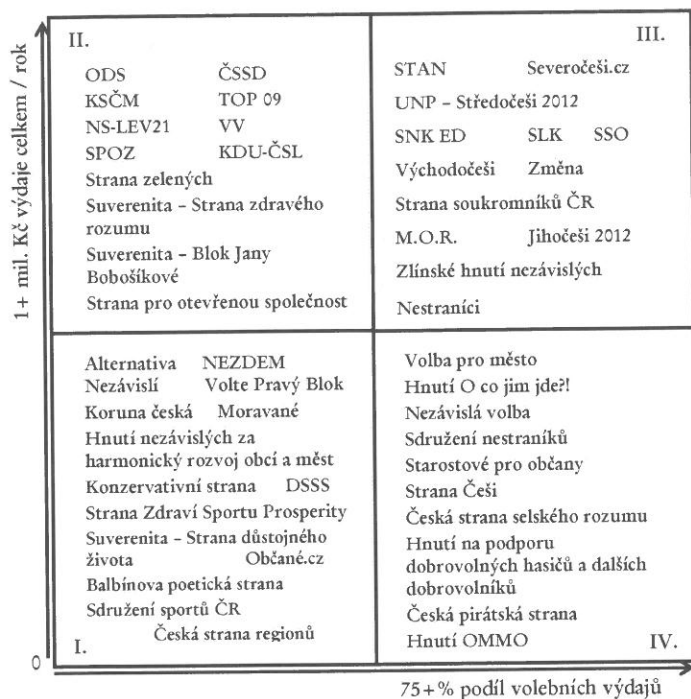
korelace mezi celkovými ročními náklady a podílem volebních nákladů na celkových do určité míry skutečně existuje ($r = -.41$, $N = 41$, $p = .01$). Exkluze „outliers“, přes vysoké procento jejich výskytu, je teoreticky obhajitelná: data o výdajích stran v této analýze byla sebrána ze sumarizujícího formuláře „Přehled o celkových výdajích politické strany“ v členění podle §17 odst. 4 zákona č. 424/1991 Sb. (podle novelizované přílohy k vyhlášce č. 273/2005 Sb.). Podíváme-li se ale na rozvahovou a výkazovou část VFZ politických stran, údaje z nich jsou srovnatelné např. u VV (ve formuláři uváděné volební výdaje 0 Kč) a KDU-ČSL (uváděné volební výdaje 20,5 mil. Kč), a tak skutečné náklady „outliers“ v praxi pravděpodobně příliš nevybočují a jejich vynechání by nemělo minimálně intenzitu (tím méně směr) korelace příliš ovlivnit.

Ještě jedna skutečnost analýzu agregátních volebních výdajů silně ovlivňuje: decentralizace a již zmíněné (polo)soukromé financování kampaní. Liberální systém kontroly financování politických kampaní v České republice vlastně ani neumožňuje přesně zjistit, kdo platí a vyúčtovává všechnu reklamní inzerci kandidátů ve volbách. Strany jsou sice jednotnými účetními jednotkami, a finanční zprávy tak zahrnují i účty regionálních a krajských sdružení, neexistuje ovšem důsledný monitoring politických inzercí státem nebo jiným kontrolním orgánem, jež by umožňoval poznat celý rozsah volebních kampaní. Ty mohou být financovány i aktéry, kteří nejsou oficiálně účetně svázáni se stranami, ať už se jedná o běžné příznivce, nebo organizace podporující určité politické strany (think-tanky, mládežnické organizace apod.; viz také GRECO 2011: 18).

Vrátíme-li se ještě k agregátním výdajům zjištěným z oficiálních formulářů, kromě generalizujícího konstatování, že čím více peněz politická strana celkově ročně vydá, tím menší je podíl jejích volebních výdajů, je možné také na základě těchto dvou měřítek vytvořit jednoduchou dvouosou kategorizaci: na strany zavedené, často parlamentní, které mají vysoké provozní náklady (II.), malé strany, jež mají omezený rozpočet a ještě více omezené volební rozpočty (I.), a ty strany, které na předvolební kampaň dávají významnou většinu svých finančních prostředků, a to jak rozpočtově velké (III.), tak menší (IV.) (schéma č. 3.1).⁶

⁶ Ve schématech č. 3.1 a 3.2 je zobrazeno pouze 50 stran s nejvyššími výdaji, všechny zbylé strany (12) spadají do kategorií I. (schéma č. 1) a I. (schéma č. 2), a podle zvolené metodologie rozboru tak mají podobné charakteristiky s minimální variací.

Schéma č. 3.1: Rozdělení stran podle podílu volebních výdajů

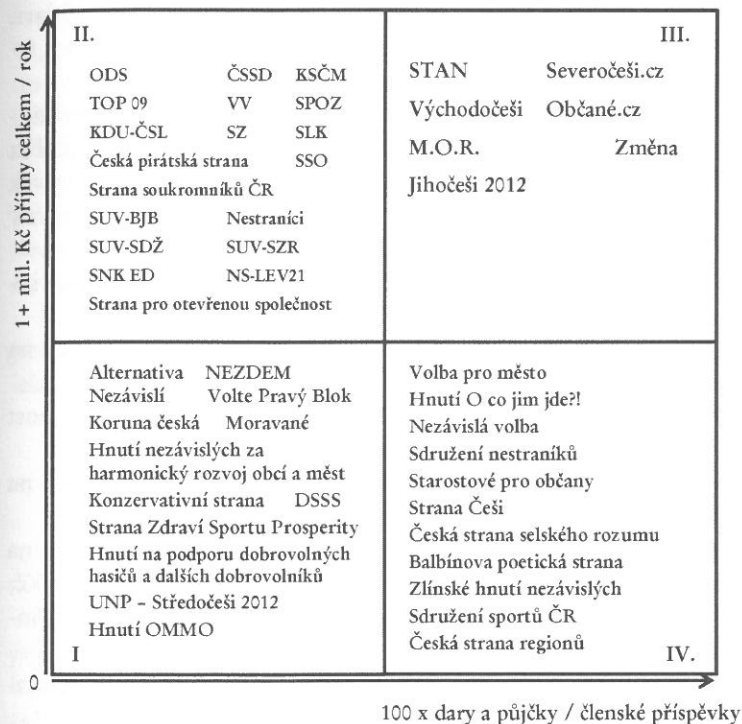
Zdroj: autor

Obrátíme-li se při analýze režimu stranického financování od výdajové k příjmové stránce, i zde je detailní rozbor ztížen velmi liberálním, prakticky minimálním kontrolním rámcem. Strany sice procházejí běžným auditem svého účetnictví a jsou povinny ve svých VFZ předkládat seznam dárců, včetně kopií darovacích smluv u darů nad 50 tis. Kč, v praxi ale dochází k obcházení pravidel: významní sponzoři např. využívají třetí osoby jako zprostředkovatele či rozdělují větší dary na menší sumy (Respekt 18. 5. 1998; iDNES.cz 17. 8. 2009; iHNED.cz 8. 10. 2010). Dárci samotní nejsou povinni vypracovávat samostatné výkazy o sponzoringu politických stran, ať už se jedná o právnické, či fyzické osoby.

Drtivá většina politických stran nevede specifický volební účet (jaký je v České republice povinný při prezidentských volbách) a příjmy se v sumarizujících formulářích výročních zpráv nedělí na volební a provozní, ale primárně na soukromé (dary, členské příspěvky, podnikání,

pronájem, půjčky) a státní (příspěvky na volební náklady, příspěvky na činnost). Z těchto dat je možné vytvořit kategorizaci druhou (schéma č. 3.2), ve které jsou strany rozřazeny podle příjmových charakteristik: na ose x je vyjádřen podíl mezi sumou členských příspěvků strany vybraných v roce 2012 a součtem financí získaných z darů, dědictví a bankovních půjček.⁷ Osa x tak slouží jako teoreticky obhajitelná proxy pro posouzení členské základny strany, její disciplíny a velikosti, a to zvláště u stran, jejichž celkové příjmy překročily v roce 2012 hranici 1 mil. Kč (osa y). Je to vlastně kategorizace kopírující do určité míry typy kádrové (III. a IV.) a masové (I. a II.) strany (Duverger 1951; Panebianco 1988).

Schéma č. 3.2: Rozdělení stran podle příjmových charakteristik

Zdroj: autor

⁷ Hodnota 0 u stran, které nevykázaly žádné členské příspěvky, byla z důvodu matematické definovatelnosti nahrazena hodnotou 1.

První (schéma č. 3.1) i druhá (schéma č. 3.2) kategorizace se co do obsahu do určité míry překrývají a mohou být interpretovány v podmožinových kombinacích (tj. I.–I., I.–II., ... IV.–IV.); v tomto textu jsou takové podmnožiny nadále označovány jako „stranické typy“. Většina parlamentních stran je typu II. (schéma č. 3.1) – II. (schéma č. 3.2), protože jejich roční výnosy i náklady přesahují 1 mil. Kč; patří sem jak strany reprezentované v Poslanecké sněmovně (ČSSD, ODS, KSČM, TOP 09, VV, NS-LEV21), tak ty, jež ve Sněmovně seděly v předešlém volebním období a v současnosti jsou zastoupeny pouze v Senátu (KDU-ČSL, SPOZ – byť ta „mimovolebně“, SZ). Rozpočet těchto stran je nejvíce ze všech typů podpořen státními příspěvky (s výjimkou nově zformovaného NS-LEV21), i když jsou mezi nimi výrazné rozdíly. Kategorizace je velice hrubá a ve všech kategoriích existuje vysoká vnitřní variace, celkové příjmy, náklady, výše státních příspěvků, darů i půjček např. ODS a Strany zelených jsou velmi odlišné:

- ODS: příjmy 247 mil. Kč, výdaje 289,9 mil. Kč, příspěvek na činnost 119,7 mil. Kč, dary 95,4 mil. Kč, úvěry a půjčky 72,2 mil. Kč;
- ČSSD: příjmy 509 mil. Kč, výdaje 269,4 mil. Kč, příspěvek na činnost 161,3 mil. Kč, dary 47,5 mil. Kč, úvěry a půjčky 255,7 mil. Kč;
- KSČM: příjmy 135 mil. Kč, výdaje 135 mil. Kč, příspěvek na činnost 65,8 mil. Kč, dary 5,6 mil. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč;
- TOP 09: příjmy 85,1 mil. Kč, výdaje 104,3 mil. Kč, příspěvek na činnost 53,2 mil. Kč, dary 28,5 mil. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč;
- VV: příjmy 32,4 mil. Kč, výdaje 30 mil. Kč, příspěvek na činnost 30,5 mil. Kč, dary 122 tis. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč;
- NS-LEV21: příjmy 35,6 mil. Kč, výdaje 35 mil. Kč, příspěvek na činnost 0 Kč, dary 33,7 mil. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč;
- KDU-ČSL: příjmy 77,9 mil. Kč, výdaje 55,8 mil. Kč, příspěvek na činnost 27,1 mil. Kč, dary 10,4 mil. Kč, úvěry a půjčky 21,5 mil. Kč;
- SPOZ: příjmy 26,6 mil. Kč, výdaje 31,6 mil. Kč, příspěvek na činnost 9,2 mil. Kč, dary 15,7 mil. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč;
- Strana zelených: 5,2 mil. Kč, výdaje 5,2 mil. Kč, příspěvek na činnost 843 tis. Kč, dary 3,6 mil. Kč, úvěry a půjčky 0 Kč.

Účelem typového rozdělení je pouze představit rozdílné finanční charakteristiky stran, jež se voleb v roce 2012 zúčastnily, neboť ty

mohou poukázat na další (kvalitativní) odlišnosti mezi subjekty na politickém trhu či tyto odlišnosti doplnit. Navíc i hrubá kategorizace stran zpřehledňuje tok textu, ve kterém jsou dále podrobněji popsány. Hranice mezi jednotlivými kategoriemi na ose x byly zvoleny ex post, kdy po seřazení stran na jednotlivých osách a) se objevily přirozené dělicí body, tedy největší rozdílové hodnoty (mezery), a b) tyto hodnoty měly určitou vlastní symboliku ($\frac{3}{4}$ výdajů na volby ve schématu č. 3.1, 99 % příjmů z darů a půjček ve schématu č. 3.2). 1 mil. Kč na ose y pro rozlišení mezi malými a velkými stranami byl zvolen arbitrárně, pouze pro trvající „psychologickou“ symboliku této hodnoty.

Dvě parlamentní strany, STAN a Severočeši.cz, se objevují v kategorii typu III.–III. Obě strany měly v roce 2012 vysoké celkové výdaje (25, resp. 29 mil. Kč) a z toho vysoké procento (STAN 81 %, resp. Severočeši.cz 99 %) věnovaly na volby. Srovnatelně jejich příjmy dosáhly 44, resp. 46 mil. Kč a příjem z darů a úvěrů byl u těchto stran 387x, resp. 510x vyšší než příjem z relativně malé sumy členských příspěvků (36 tis., resp. 26 tis. Kč). Obě strany tak i v hospodaření potvrzují, že se profilují jako hnutí bez platících nositelů stranických legitimací (viz sekce „Kdo jsme“ na webových stránkách STAN a Severočešů.cz). Taková strategie má ovšem svá negativa, jak ukazuje hospodářský výsledek obou stran v roce 2012, kdy rozdíl mezi příjmy (19 a 17 mil. Kč) a výdaji způsobil deficit 6, resp. 12 mil. Kč.

STAN a Severočeši.cz nejsou jedinými stranami typu III.–III., ale jsou v této kategorii stranami rozpočtově největšími. Další čtyři subjekty měly příjmy i výdaje výrazně nižší:

- Východočeši: příjmy 2,8 mil. Kč., výdaje 2,5 mil. Kč;
- Jihočeši 2012: příjmy 1,7 mil. Kč, výdaje 2,3 mil. Kč;
- hnutí Změna: příjmy 1,7 mil. Kč, výdaje 1,4 mil. Kč;
- hnutí M.O.R.: příjmy 1,5 mil. Kč, výdaje 1,5 mil. Kč.

Tyto čtyři subjekty spolu se STAN a Severočešy.cz lze klasifikovat jako „velké volební projekty“. Jejich příjmy a výdaje se v roce 2012 pohybovaly nad hranicí 1 mil. Kč, finance navíc velkou většinou pocházely z darů či úvěrů a směřovaly téměř výlučně na krajské předvolební kampaně, v případě STAN a Severočešů.cz ještě na 7, resp. 3 senátorské kampaně:

- STAN: 279 krajských kandidátů, 387x vyšší dary + půjčky / členské příspěvky, 81 % volební výdaje;
- Severočeši.cz: 60 kandidátů, 510x vyšší (78 % příjmů dary, bez úvěru), 99 % volební výdaje;
- Jihočeši 2012: 59 kandidátů, 237x vyšší (70 % příjmů úvěr), 84 % volební výdaje;
- Změna: 57 kandidátů, bez členských příspěvků (76 % příjmů úvěr), 94 % volební výdaje;
- Východočeši: 50 kandidátů, bez členských příspěvků (90 % příjmů úvěr), 100 % volební výdaje;
- M.O.R.: 47 kandidátů, bez členských příspěvků (100 % příjmů dar), 100 % volební výdaje.

Další významnou skupinou jsou strany rozpočtově velké (příjmy i výdaje nad 1 mil. Kč), vydávající na volební kampaně více než ¾ svých ročních nákladů, ale s menším podílem darů a úvěrů na straně příjmů (typ III.–II.):

- SNK ED: 327 krajských kandidátů, 5 senátorských kandidátů, příjmy 4,7 mil. Kč, výdaje 7,7 mil. Kč, 25x vyšší dary + půjčky / členské příspěvky, 85 % volební výdaje;
- Starostové pro Liberecký kraj (SLK): 50 krajských kandidátů, příjmy 2,8 mil. Kč, výdaje 5,3 mil. Kč, 14x vyšší dary + půjčky / členské příspěvky, 96 % volební výdaje;
- Strana svobodných občanů (SSO): 573 krajských kandidátů, 8 senátorských, příjmy 2,5 mil. Kč, výdaje 2,1 mil. Kč, 3x vyšší dary + půjčky / členské příspěvky, 94 % volební výdaje;
- Strana soukromníků ČR: 333 krajských kandidátů, 5 senátorských, příjmy 1,3 mil. Kč, výdaje 1,8 mil. Kč, 3x vyšší dary + půjčky / členské příspěvky, 99 % volební výdaje.
- Nestraníci: 29 krajských kandidátů, 1 senátorský, příjmy 2,6 mil. Kč, výdaje 1,8 mil. Kč, žádné dary nebo půjčky, 78 % volební výdaje.

Strany typu II.–III. naproti tomu vlastně neexistují, což reflektuje logiku funkce samotného demokratického politického trhu: hypoteticky by takové strany získávaly relativně vysoké jednorázové příjmy z nestálých zdrojů (tj. půjčky a dary), a přesto by je neutrácely za předvolební kampaně.

Než se přesuneme ke stranám rozpočtově malým, je třeba se podívat na strany „kosmého“ (II.–IV. a IV.–II.) a „šikmého“ typu (I.–III. a III.–I.). Kosmo zezdola nahoru se mezi schémata č. 1 a 2 pohybuje Česká pirátská strana (IV.–II.), jejíž příjmy v roce 2012 překročily 1,2 mil. Kč, ale výdaje nedosáhly ani 800 tis. Kč. Podílem volebních výdajů (77 %) se Piráti vlastně drží ve schématu č. 2 na hranici mezi kategoriemi I. a IV. a celkovými výdaji i podílem výdajů volebních se blíží hnutí Alternativa (výdaje 860 tis. Kč, podíl volebních 68 %) a Hnutí nezávislých za harmonický rozvoj obcí a měst (výdaje 670 tis. Kč, podíl volebních 67 %). Na šikmé ose se mezi schémata č. 1 a 2 pohybují zezdola nahoru Občané.cz (I.–III.), kteří zaznamenali roční výdaje 500 tis. Kč, všechny provozní a mzdové, a na volební kampaň pro svého jednoho krajského kandidáta nevydali nic. Příjmově se ovšem díky úvěru téměř 2,6 mil. Kč a členským příspěvkům 18 tis. Kč zařadili mezi strany větší.

Jedna strana překročila milionovou hranici pouze ve svých ročních výdajích, nikoli však v příjmech. Zlínské hnutí nezávislých (III.–IV.) mělo v roce 2012 celkové výdaje 1,5 mil. Kč, z toho 77 % mířilo na volební kampaně, a příjmy 600 tis. Kč, kryté z 80 % státním příspěvkem na činnost, zbylých 20 % pocházelo z darů. Z těchto peněz podpořilo celkem 48 krajských kandidátů.

Ještě horšího hospodářského výsledku dosáhlo hnutí UNP – Středočeši 2012 (III.–I.), které ve VFZ za rok 2012 uvedlo výnosy v celkové výši pouze 900 Kč jako členský příspěvek, ale náklady 7,6 mil. Kč. Celá částka byla podle zprávy určena na předvolební kampaň, ale do konce roku nebyla kryta žádným dalším příjmem.

Suverenita – Strana důstojného života (SUV-SDŽ) naproti tomu hospodařila s relativně vysokými příjmy (celkem 2,2 mil. Kč, celá částka kryta státním příspěvkem), ale na podporu svých 21 krajských kandidátů vydala pouze 81 tis. Kč, čtvrtinu svých celkových ročních nákladů (323 tis. Kč.). Skutečná částka je nicméně o něco vyšší, protože SUV-SDŽ je jedním ze subjektů širší politické koalice Suverenita, mezi které se v roce 2012 řadila ještě Suverenita – Blok Jany Bobošíkové (SUV-BJB), Suverenita – Strana zdravého rozumu (SUV-SZR) a Suverenita – Politika 21 (SUV-POL21). Posledně jmenovaná na rozdíl od tří predešlých v roce 2012 nevyslala do voleb oficiálně žádného svého kandidáta, ale na volebních kampaních Suverenity se podílela částkou přes 400 tis. Kč, kterou podpořila kandidáty ostatní. SUV-BJB i SUV-SZR se v prezentované kategorizaci řadí ke stejnému typu jako parla-

mentní strany (II.–II.), jejich roční příjmy i výdaje překročily 1 mil. Kč a rozpočtově (i složením rozpočtu) se blíží např. Straně zelených nebo SNK ED, ale i Straně pro otevřenou společnost:

- SUV-BJB: 481 krajských kandidátů, 5 senátorských, příjmy 2,2 mil. Kč, výdaje 1,9 mil. Kč, podíl volebních nákladů 62 %, 34x vyšší dary a úvěry než členské příspěvky (97 % příjmů úvěr);
- SUV-SZR: 233 krajských kandidátů, 6 senátorských, příjmy 7,4 mil. Kč, výdaje 7,5 mil. Kč, podíl volebních nákladů 27 %, žádné dary ani úvěry, všechny příjmy ze státního příspěvku na činnost.
- Strana pro otevřenou společnost: 50 krajských kandidátů, příjmy 1,3 mil. Kč, výdaje 3,2 mil. Kč, podíl volebních nákladů 55 %, všechny příjmy ze státního příspěvku na činnost.

Kromě 25, resp. 26 rozpočtově velkých stran s ročními výdaji, resp. příjmy nad 1 mil. Kč se voleb do krajských zastupitelstev zúčastnily další čtyři desítky rozpočtově menších stran a hnutí. I ty se dají podle financí rozdělit na strany s běžným provozem a „malé volební projekty“, které valnou většinu svých prostředků získaly z darů a více než tři čtvrtiny ročních nákladů věnovaly na volební kampaně (typ IV.–IV.). Dary jsou ovšem u tohoto stranického typu relativně malé (typicky desítky tisíc, absolutní částka do 1 mil. Kč) a nejsou doplněny půjčkami či úvěry. Ve volbách 2012 lze identifikovat sedm reprezentantů tohoto typu:

- Česká strana selského rozumu: 47 kandidátů, příjmy 178 tis. Kč, výdaje 161 tis. Kč, podíl volebních nákladů 100 %, 100 % příjmů z darů;
- Hnutí O co jim jde?!: 17 kandidátů, příjmy 114 tis. Kč, výdaje 126 tis. Kč, podíl volebních nákladů 93 %, 100 % příjmů z darů;
- Nezávislá volba: 55 kandidátů, příjmy 376 tis. Kč, výdaje 253 tis. Kč, podíl volebních výdajů 97 %, 25 % příjmů ze státního příspěvku, 75 % z darů;
- Sdružení nestraníků: 179 kandidátů, příjmy 200 tis. Kč, výdaje 216 tis. Kč, podíl volebních nákladů 96 %, 100 % příjmů z darů;
- Starostové pro občany: 50 kandidátů, příjmy 80 tis. Kč, výdaje 54 tis. Kč, podíl volebních nákladů 92 %, 100 % příjmů z darů;
- Strana Češi: 1 kandidát, příjmy 149 tis. Kč, výdaje 137 tis. Kč, podíl volebních nákladů 96 %, 99 % příjmů z darů;

- Volba pro město: 27 kandidátů, příjmy 108 tis. Kč, výdaje 423 tis. Kč, podíl volebních nákladů 98 %, 55 % příjmů ze státního příspěvku, 45 % z darů.

I zde se ale projevují limity prezentované klasifikace, jež je vystavena na datech z velmi liberálního účetního rámce hospodaření politických stran v České republice. Jediný rozdíl mezi sedmi výše popsány stranami typu IV.–IV. a Hnutím na podporu dobrovolných hasičů a dalších dobrovolníků (HNPD) je, že 100 % jeho malých ročních příjmů pochází z členských příspěvků (24 tis. Kč). Celá tato částka byla podle VFZ určena na krytí volebních nákladů 118 krajských kandidátů a 1 kandidáta senátorského. HNPD tak lze identifikovat jako typ IV.–I., ale zároveň je dobrým příkladem toho, že velká část prostředků použitých na volební kampaně v ČR není v současném právním rámci podchycena. 118 krajských kandidátů mohlo jen velmi těžko vystačit s částkou pouhých 4 000 Kč, což je zbytek ročních nákladů strany po odečtení volební kauce pro senátorského kandidáta (jenž následně ve volbách získal 5,98 % platných hlasů). Druhým reprezentantem typu IV.–I. je hnutí Občané městu, město občanům (OMMO), které nasadilo 42 krajských kandidátů s ročními i volebními výdaji 36 tis. Kč. Hlavními příjmy strany byly většinou členské příspěvky a prodej služeb, dary tvořily méně než 10 % příjmů.

Balbínovapoetickástrana je naproti tomu klasifikována jako typ I.–IV., tedy rozpočtově malá strana (příjmy 150 tis. Kč, výdaje 11 tis. Kč), kde 100 % výnosů v roce 2012 pocházelo z darů a volební náklady byly nulové. 13 krajských kandidátů a 1 senátorský si veškeré náklady hradili sami. Stejný model zvolilo i Sdružení sportů České republiky (SsČR.cz) (24 krajských kandidátů), které jako příjem mělo jediný dar ve výši 101 Kč použitý na provozní výdaje a na volby nevydalo nic. Posledním reprezentantem tohoto stranického typu byla v roce 2012 Česká strana regionů (49 krajských kandidátů), také bez volebních výdajů a s příjmem na 99 % krytým dary ve výši 325 tis. Kč.

Vůbec nejpočetněji zastoupeným je typ I.–I., tj. strany s ročními příjmy i náklady do 1 mil. Kč, které méně než 99 % příjmů získaly z darů a půjček a zároveň vydaly na volby méně než 75 % svých ročních nákladů. Z 62 stran ve vzorku je 22 typu I.–I., i když v tabulkách je z důvodu přehlednosti vypsáno pouze 10 s nejvyššími výdaji (od 100 tis. do 1 mil. Kč). Chybí v nich tak ty strany, které měly za rok 2012 oficiální výdaje nižší než 95 tis. Kč:

- Česká strana národně sociální: 33 krajských kandidátů, 1 senátorský, výdaje 22 tis. Kč;
- Folklor i Společnost: 29 krajských kandidátů, výdaje 0 Kč;
- Klub angažovaných nestraníků: 21 krajských kandidátů, výdaje 23 tis. Kč;
- Komunistická strana Československa: 139 krajských kandidátů, 3 senátorští, výdaje 82 tis. Kč;
- Masarykova demokratická strana: 1 krajský kandidát, výdaje 2 tis. Kč;
- Národní prosperita: 7 krajských kandidátů, výdaje 5 tis. Kč;
- Nespokojení občané!: 60 krajských kandidátů, 1 senátorský, výdaje 2,5 tis. Kč;
- Občané 2011: 13 krajských kandidátů, výdaje 5,5 tis. Kč;
- Republikánská strana Čech, Moravy a Slezska: 136 krajských kandidátů, výdaje 13,5 tis. Kč;
- Strana práce: 25 krajských kandidátů, 2 senátorští, výdaje 11 tis. Kč;
- Strana pro Evropu: 13 krajských kandidátů, výdaje 0 Kč;
- Zdravé Hradiště: 44 krajských kandidátů, výdaje 0 Kč.

I v této kategorii tak zjevně mnohé volební náklady jednotlivých kandidátů, včetně částek za kauce v senátních volbách (viz Nespokojení občané!, Strana práce), neprošly přes stranické účetnictví. Co se ovšem celkového podílu ze všech krajských kandidátů týče, typ I.–I. není největší (tab. č. 3.1):

Tab. č. 3.1: Počet stran a kandidátů podle typů stran

Typ	Kandidáti	Strany
I.–I.	2 057	22
II.–II.	6 187	12
III.–III.	552	6
IV.–IV.	376	7
Ostatní	1 867	15
V souboru	11 039	62
Mimo soubor	265	
Celkem kandidátů	11 304	

Zdroj: autor

Zajímavá je skladba úvěrů použitých politickými stranami v roce 2012 v porovnání s volebními výdaji. Jak už bylo naznačeno, půjčku či

úvěr si vzaly některé rozpočtově velké etablované strany (II.–II.), které jimi ale ve většině (s výjimkou ODS) pokryly i část provozních výdajů. „Velké volební projekty“ (III.–III.) naproti tomu použily celou půjčenou částku na volby a přidaly i prostředky z jiných zdrojů. Půjčené částky Moravanů, HNHROM (obě I.–I.), a dokonce i STAN (III.–III.) jsou výrazně nižší než u ostatních stran a mají minimální podíl na celkových ročních příjmech (tab. č. 3.2).

Tab. č. 3.2: Úvěry a půjčky politických stran v roce 2012 v Kč

Typ	Strana	Půjčky a úvěry	Příjmy celkem	Úvěry / celkové příjmy	Podíl na půjčkách všech stran	Volební výdaje	Podíl na půjčkách použitých na volební výdaje všech stran	Úvěr minus volební výdaje	Procento volebních výdajů krytých úvěrem
I.–I.	HNHRM	2 000	791 894	0	0,00	450 213	0,16	-448 213	0,44
I.–I.	Moravané	10 000	203 153	5	0,00	94 267	0,03	-84 267	10,61
I.–I.	Nezávislí	145 211	151 881	96	0,04	0	0,00	145 211	0,00
I.–III.	Občané.cz	2 582 000	2 600 015	99	0,72	0	0,00	2 582 000	0,00
II.–II.	ČSSD	255 719 216	509 080 884	50	71,15	95 711 821	35,01	160 007 395	267,18
II.–II.	KDU-ČSL	21 492 291	77 971 208	28	5,98	20 524 855	7,51	967 436	104,71
II.–II.	ODS	72 200 000	247 017 000	29	20,09	129 642 000	47,43	-57 442 000	55,69
II.–II.	SUV-BJB	2 164 171	2 230 400	97	0,60	1 188 148	0,43	976 023	182,15
III.–III.	Jihočeši 2012	1 211 300	1 710 027	71	0,34	1 896 834	0,69	-685 534	63,86
III.–III.	STAN	100 000	18 836 765	1	0,03	19 981 295	7,31	-19 881 295	0,50
III.–III.	Východočeši	2 500 000	2 772 500	90	0,70	2 531 000	0,93	-31 000	98,78
III.–III.	Změna	1 268 000	1 660 170	76	0,35	1 330 166	0,49	-62 166	95,33
	Celkem	359 394 189	865 025 897			273 350 599			

Zdroj: autor, dle VFZ

Po rozboru toho, jak politická hnutí a politické strany se svými penězi v roce 2012 naložily v souvislosti s volbami do krajských zastupitelstev, se následující odstavce budou ptát, zda stranické peníze byly vynaloženy efektivně.

3.5 Finanční nákladnost a efektivita vložených prostředků

Z tab. č. 3.1 víme, který stranický typ poskytl do krajských voleb kolik kandidátů; nyní se podívejme, jaké finanční prostředky který typ poskytl celkem na svůj provoz a na volební výdaje.

Co se týče získávání mandátů, zdaleka nejméně úspěšnější byly politické strany typu II.–II. a III.–III. Oba typy dosáhly úspěšnosti téměř 10 % úspěšných kandidátů. Zde se velmi pravděpodobně projevila etablovanost parlamentních stran u českého elektorátu a v českém stranickém systému: z 12 stran klasifikovaných jako II.–II. jich mandát získalo 7 zastoupených (byť třeba nestranickým kandidátem) v jedné z komor Parlamentu ČR. Typ III.–III. naproti tomu typicky zahrnuje strany krajského formátu, jež se na krajskou politiku svým profilem zaměřují a kterým se podařilo voličům své „krajské“ poselství dobře prodat. Jediným neúspěšným bylo ve Zlínském kraji hnutí za Morální Očistu Regionu (M.O.R.), které získalo jen 1,2 % platných hlasů, ostatním stranám se vedlo lépe: v Ústeckém kraji Severočeši.cz získali 9 mandátů, v Jihočeském kraji Jihočeši 2012 také 9 mandátů, v Královéhradeckém kraji Východočeši 4 mandáty a v Libereckém kraji hnutí Změna 5 mandátů. Jihočeši 2012 a Severočeši.cz byli nejefektivnější co do proměny kandidátních míst na mandáty (59, resp. 60 kandidátů a po 9 mandátech obě hnutí), absolutním přeborníkem typu III.–III. se však stalo hnutí Starostů a nezávislých. STAN kandidovalo v koalici s TOP 09 ve všech 12 krajích a z 279 nasazených kandidátů získalo celkem 25 mandátů (6 ve Středočeském kraji, 4 ve Zlínském, 4 v Královéhradeckém, 3 v Karlovarském, 2 v Olomouckém, 2 v Pardubickém, 2 v Plzeňském, 1 v Jihočeském a 1 v Jihomoravském).

Srovnáme-li tato čísla s částkami, které jednotlivé stranické typy vydaly na svůj provoz a na volební kampaně, můžeme velmi hrubě poměřit „finanční efektivitu“. V tab. č. 3.3 jsou uvedeny celkové roční výdaje jednotlivých stranických typů, počet nasazených kandidátů a počet získaných mandátů. Částky celkových výdajů, ve formulářích VFZ označených jako v1, namísto volebních výdajů (v5) jsou použity opět z důvodu obecně nekompletních údajů ve VFZ a (příliš) liberálního nastavení režimu stranického financování v ČR. Pro klasifikaci stranických typů jsou čísla o volebních výdajích použitelná, neboť a) fungují jako jedno z kritérií, b) pomohou zhruba roztrždit i za cenu toho, že individuální případy budou sporné. Spíše už by však volební výdaje neměly být použity v okamžiku, kdy se jedná o poměrování jednotlivých stran, což je dalším krokem, realizovaným níže v tab. č. 3.4–6. Při poměrování individuálních stran jsou celkové výdaje pravděpodobně jistějším měřítkem: strany náklady vyúčtují „nějak“, očekávat vyúčtování do nejpřesněji odpovídajících položek je už hůře

splnitelnou podmínkou. Obdobně teoreticky obhajitelné je zahrnutí kandidátů a mandátů jak krajských, tak senátorských, které jsou v rovnici považovány za rovnocenné a v tab. č. 3.3–6 sečteny. Celkové i volební výdaje z formulářů VFZ totiž pochopitelně zahrnují volby krajské a senátní a nerozlišují mezi nimi.

Strany typu II.–II. a III.–III. vydaly v roce 2012 výrazně více peněz na svůj provoz a funkce volební i nevolební: největší strany (II.–II.) téměř 1 miliardu Kč, což je řádově 10x více než všechny ostatní stranické typy dohromady. Na jednoho kandidáta typu II.–II. vydaly přes 156 tis. Kč; připočteme-li i 157 kandidátů do Senátu, na jednoho kandidáta ve volbách 2012 spotřebovaly průměrně 153 tis. Kč. Na to, aby získaly celkem 585 krajských mandátů a 21 mandátů senátorských, vynaložily průměrně 1,6 mil. Kč na 1 mandát. Strany klasifikované III.–III. vydaly na jednoho kandidáta (i přičteme-li 10 kandidátů senátorských) 110 tis. Kč, za získání mandátu průměrně 1,2 mil. Kč (obdobný výsledek včetně i bez 2 mandátů senátorských). Téměř shodnou částku 1,1 mil. Kč podle aritmetického průměru potřebovaly na získání mandátu i strany s výdaji do 1 mil. Kč (IV.–IV.). To zní jako logický nesmysl, ale tato průměrná částka je dána tím, že 6 stran typu IV.–IV. dokázalo dohromady získat pouze jeden krajský mandát (z 321 kandidátů). 1,1 mil. Kč jsou tak veškeré roční výdaje všech 6 stran tohoto typu dohromady. Daleko efektivnější bylo financování stran typu I.–I., které na 16 krajských a 1 senátorský mandát spotřebovaly dohromady pouze 3,3 mil. Kč, což v průměru znamená výdaje pouhých 209 tis. Kč na získání jednoho mandátu.

Tab. č. 3.4–6 již představují finanční nákladnost (výdaje na 1 kandidáta), resp. efektivitu (výdaje na 1 mandát) jednotlivých stran: v prvních dvou rovnicích jsou tyto hodnoty počítány jako podíl celkových ročních nákladů strany na jednoho kandidáta, resp. na jeden mandát. Ve druhých dvou rovnicích jsou počítány jako podíl pouze oficiálních volebních nákladů, jak jsou vyúčtovány dle VFZ. Lze jistě najít teoreticko-metodologické argumenty pro použití obou, jak celkových, tak volebních nákladů, i když určení, která hodnota přesněji reflektuje realitu, je opět de facto znemožněno liberálním režimem stranického financování. Tab. č. 3.4–6 podávají z důvodu omezeného přístupu k datům jen velmi hrubou představu o tom, jak efektivní z hlediska rozpočtového strany jsou, ale určitou představu dávají.

Tab. č. 3.3: Náklady na kandidáta a mandát v Kč podle skupin stran

Typ	II.-II.	III.-II.	III.-I.	III.-IV.	I.-III.	III.-III.
Kandidáti K	6 344	1 331	67	48	1	562
Mandáty M	606	21	0	0	0	54
(K / M) v %	9,55	1,58	0,00	0,00	0,00	9,61
Roční náklady	968 945 269	18 672 440	7 600 000	1 645 777	531 493	60 980 085
Náklady na 1 K	152 734	14 029	113 433	34 287	531 493	108 505
Náklady na 1 M	1 598 920	889 164				1 129 261
Celkem:	I.-I.	I.-II.	I.-IV.	IV.-I.	IV.-II.	IV.-IV.
11 243	2069	21	87	161	175	377
699	16	0	0	0	1	1
(K / M) v %	0,77	0,00	0,00	0,00	0,57	0,27
1 064 335 722	3 337 965	323 284	336 528	59 603	786 737	1 116 541
Náklady na 1 K	1 613	15 394	3 868	370	4 496	2 962
Náklady na 1 M	208 623					1 116 541

Zdroj: autor

Tab. č. 3.4: Stranické výdaje a náklady na kandidáta a mandát v Kč u skupiny stran I.-I.

Typ	Strana	Kraj. K	Kraj. M	Senát K	Senát M	Výdaje celkem	Výdaje na volby	Celkové náklady na 1 K	Celkové náklady na 1 M	Volební náklady na 1 K	Volební náklady na 1 M
I.-I.	Alternativa	52	4			860 727	586 000	16 552	215 182	11 269	146 500
I.-I.	ČSNS	44		1		21 788		484			
I.-I.	DSSS	417				133 829		321			
I.-I.	Folklor i Společnost	29									
I.-I.	HNHRM	65	7			672 889	450 213	10 352	96 127	6 926	64 316
I.-I.	KAN	21				22 788	15 000	1 085		714	
I.-I.	Konzervativní strana	82		3		151 000	70 000	1 776		824	
I.-I.	Koruna česká	82		1		271 083	20 000	3 266		241	
I.-I.	KSČ	139		3		82 207		579			
I.-I.	MDS	1				2 000		2 000			
I.-I.	Moravané	216		1		157 352	94 267	725		434	
I.-I.	Národní prosperita	7				5 000		714			
I.-I.	Nespokojení občané	60		1		2 400		39			
I.-I.	Nezávislí	282	5			102 482		363	20 496		
I.-I.	Nezávislí demokraté	67				139 832		2 087			
I.-I.	Občané 2011	13				5 500		423			
I.-I.	Republikánská strana	136				13 525		99			
I.-I.	Strana práce	25		2		11 105		411			
I.-I.	Strana pro Evropu	13									
I.-I.	Strana Z. S. P.	47				376 820		8 017			
I.-I.	Volte Pravý Blok	215				95 544		444			
I.-I.	Zdravé Hradiště	44									

Zdroj: autor

Tab. č. 3.5: Stranické výdaje a náklady na kandidáta a mandát v Kč u skupiny stran I.-II., I.-III., I.-IV., II.-II. a III.-I.

Typ	Strana	Kraj. K	Kraj. M	Senát K	Senát M	Výdaje celkem	Výdaje na volby	Celkové náklady na 1 K	Celkové náklady na 1 M	Volební náklady na 1 K	Volební náklady na 1 M
I.-II.	SUV-SDŽ	21				323 284	80 959	15 394		3 855	
I.-III.	Občané.cz	1				531 493		531 493			
I.-IV.	BPS	13		1		11 124		795			
I.-IV.	Česká strana regionů	49				325 404		6 641			
I.-IV.	SSČR.CZ	24									
II.-II.	ČSSD	731	205	27	13	269 417 973	95 711 821	355 433	1 235 862	126 269	439 045
II.-II.	KDU-ČSL	524	61	15	2	55 813 227	20 524 855	103 550	885 924	38 080	325 791
II.-II.	KSČM	732	182	27	1	135 009 632	19 095 182	177 878	737 758	25 158	104 345
II.-II.	NS-LEV21	710		18		34 991 574	5 969 272	48 065		8 200	
II.-II.	ODS	725	102	27	4	289 932 000	129 642 000	385 548	2 735 208	172 396	1 223 038
II.-II.	SOS	50				3 193 947	1 769 422	63 879		35 388	
II.-II.	SPOZ	709	7	6		31 574 675	19 069 235	44 160	451 0668	26 670	2 724 176
II.-II.	Strana zelených	559	9	3	1	5 248 084	2 924 287	9 338	52 4808	5 203	292 429
II.-II.	SUV-BJB	481		5		1 920 399	1 188 148	3 951		2 445	
II.-II.	SUV-SZR	233		6		7 488 878	2 000 057	31 334		8 368	
II.-II.	TOP 09	446	19	16		104 310 280	53 605 101	225 780	549 0015	116 028	2 821 321
II.-II.	VV	287		7		30 044 600		102 193			
III.-I.	UNP - Středočeši 2012	67				7 600 000	7 600 000	113 433		113 433	

Zdroj: autor

Tab. č. 3.6: Stranické výdaje a náklady na kandidáta a mandát v Kč u skupiny stran III.-II., III.-III., III.-IV., IV.-I., IV.-II., IV.-IV.

Typ	Strana	Kraj. K	Kraj. M	Senát K	Senát M	Výdaje celkem	Výdaje na volby	Celkové náklady na 1 K	Celkové náklady na 1 M	Volební náklady na 1 K	Volební náklady na 1 M
III.-II.	Nestraníci	29	1	1		1 792 556	1 400 000	59 752	1 792 556	46 667	1 400 000
III.-II.	SLK	50	13			5 283 077	5 047 822	105 662	406 391	100 956	388 294
III.-II.	SNK ED	327	7	5		7 714 000	6 549 000	23 235	1 102 000	19 726	935 571
III.-II.	SSO	573		8		2 121 807	1 989 776	3 652		3 425	
III.-II.	Strana soukromníků ČR	333		5		1 761 000	1 738 000	5 210		5 142	
III.-III.	Jihočeši 2012	59	9			2 264 982	1 896 834	38 390	251 665	32 150	210 759
III.-III.	M.O.R.	47				1 500 133	1 500 000	31 918		31 915	
III.-III.	Severočeši.cz	60	9	3		28 517 274	28 134 333	452 655	3 168 586	446 577	3 126 037
III.-III.	STAN	279	25	7	2	24 750 717	19 981 295	8 6541	916 693	69 865	740 048
III.-III.	Východočeši	50	4			2 531 000	2 531 000	50 620	632 750	50 620	632 750
III.-III.	Změna	57	5			1 415 979	1 330 166	24 842	283 196	23 336	266 033
III.-IV.	ZHN	48				1 645 777	1 274 073	34 287		26 543	
IV.-I.	HNPĐ	118		1		24 000	24 000	202		202	
IV.-I.	OMMO	42				35 603	35 603	848		848	
IV.-II.	Česká pirátská strana	172		3	1	786 737	605 708	4 496	786 737	3 461	605 708
IV.-IV.	Česká str. sel. rozumu	47				160 562	160 029	3 416		3 405	
IV.-IV.	Hnutí O co jím jde?	17				125 753	117 292	7 397		6 900	
IV.-IV.	Nezávislá volba	55				253 000	249 000	4 600		4 527	
IV.-IV.	Sdružení nestraníků	179		1		216 341	20 6931	1 202		1 150	
IV.-IV.	STO	50				54 042	49 722	1 081		994	
IV.-IV.	Strana Češi	1				136 842	130 960	136 842		130 960	
IV.-IV.	Volba pro město	27	1			423 000	416 000	15 667	423 000	15 407	416 000

Zdroj: autor

Mezi těmi, kdo na kandidáty, resp. mandáty v senátních i krajských volbách vydali největší finanční částky, se nejčastěji objevují strany typu II.–II., III.–II. a III.–III. Tyto strany disponují největšími ročními rozpočty, a proto se i vysoké výdaje dají očekávat. Výjimkou je už zmiňovaná strana Věci veřejné, která oficiálně finančně nepodpořila ani jednoho ze svých 287 krajských a 7 senátorských kandidátů.

Velmi slabou podporu v rozmezí 3–10 tis. Kč poskytly svým kandidátům strany: Suverenita – Blok Jany Bobošíkové, Strana svobodných občanů, Strana soukromníků ČR, Strana zelených, NS-LEV21, Suverenita – Strana zdravého rozumu.

Mezi 20 a 50 tis. Kč na jednoho kandidáta se pohybovaly strany: SNK ED, hnutí Změna, KSČM, SPOZ, hnutí M.O.R., Jihočeši 2012, Strana pro otevřenou společnost, KDU-ČSL, hnutí Neustraníků, Východočeši.

Největší strany v průměru poskytly mezi 70 a 350 tisíci: STAN, Starostové pro Liberecký kraj, UNP – Středočeši 2012, TOP 09, ČSSD, Strana Češi, ODS, Severočeši.cz. To se nakonec týká i jediného krajského kandidáta Strany Češi (IV.–IV.), který byl oficiálně podpořen částkou 136 tis. Kč

U stran ostatních stranických typů se podpora podle částky získané z volebních výdajů pohybovala v řádu stovek korun.

V tab. č. 3.4–6 jsou zobrazeny jak hodnoty spočítané z celkových výdajů, tak hodnoty pouze z výdajů volebních. Vynecháme-li strany, jež nenahlásily žádné volební výdaje, existuje mezi těmito dvěma hodnotami poměrně významná korelace ($r = .88$, $N = 41$, $p = .00$), a i proto se pořadí stran podle kritéria finanční nákladnosti příliš nemění, ať už použijeme k výpočtu první, či druhou hodnotu. Je však zapotřebí ještě zmínit v korelaci vynechané strany s oficiálními volebními náklady 0 Kč. U nich je podíl na jednoho kandidáta počítán pouze z celkových výdajů a zde jsou vyjmenovány alespoň strany s průměrnou částkou na kandidáta vyšší než 1 000 Kč:

- Občané.cz: 1 krajský kandidát, částka na kandidáta 532 tis. Kč;
- Věci veřejné: 287 krajských kandidátů, 7 senátorských, částka na kandidáta 102 tis. Kč;
- Strana Zdraví Sportu Prosperity: 47 krajských kandidátů, částka na kandidáta 8 tis. Kč;
- Česká strana regionů: 49 krajských kandidátů, částka na kandidáta 6 tis. Kč;

- Masarykova demokratická strana: 1 krajský kandidát, částka na kandidáta 2 tis. Kč.

Finanční nákladnost se minimálně z celkových ročních nákladů dá spočítat u téměř všech stran; pouze čtyři uvádí nulové roční výdaje:

- Folklor i Společnost: 29 krajských kandidátů;
- Sdružení sportů České republiky: 24 krajských kandidátů;
- Strana pro Evropu: 13 krajských kandidátů;
- Zdravé Hradiště: 44 krajských kandidátů.

Druhá sledovaná hodnota, finanční efektivita, se dá spočítat u daleko menšího počtu stran, ať už jsou v rovnici použity celkové, nebo volební výdaje. V tomto případě však nejsou vinna nedokonalá data, ale samotná podstata věci: efektivita je průměrná částka, kterou strana potřebuje k získání krajského či senátorského mandátu. Ze 62 stran v souboru (i 68 stran celkem se účastnících krajských voleb) získalo krajský mandát v roce 2012 jen 19 stran; pouze těmito stranám tak lze spočítat hrubou hodnotu finanční efektivity.

Korelace mezi průměrnou částkou na mandát počítanou z celkových výdajů a částkou počítanou z výdajů pouze volebních je zde velmi vysoká ($r = .93$, $N = 20$, $p = .00$), a to i přes výskyt jednoho případu s oficiálními volebními náklady 0 Kč a celkovými ročními 102 tis. Kč (hnutí Nezávislí: 282 krajských kandidátů, 5 mandátů). Pořadí stran dle finanční efektivity je tak srovnatelné, ať už se počítá z jedné, či druhé výdajové částky. Mezi 2,5 a 3,5 mil. Kč na zisk jednoho krajského mandátu (senátorský nezískaly) vydaly strany:

- Severočeši.cz: 9 krajských mandátů, částka na mandát 3,1 mil. Kč;
- TOP 09: 19 krajských mandátů, částka na mandát 2,8 mil. Kč;
- SPOZ: 7 krajských mandátů, částka na mandát 2,7 mil. Kč.

Mezi 600 tis. a 1,4 mil. Kč to byly strany:

- Neustraníci: 1 krajský mandát, částka na mandát 1,4 mil. Kč;
- ODS: 102 krajských mandátů, 4 senátorské mandáty, částka na mandát 1,2 mil. Kč;
- SNK ED: 7 krajských mandátů, částka na mandát 936 tis. Kč;

- STAN: 25 krajských mandátů, 2 senátorské mandáty, částka na mandát 740 tis. Kč;
- Východočeši: 4 krajské mandáty, částka na mandát 633 tis. Kč;
- Česká pirátská strana: 1 senátorský mandát, částka na mandát 606 tis. Kč.

Zbýlých 10 stran oficiálně vydalo méně než 0,5 mil. Kč na zisk jednoho mandátu:

- ČSSD: 205 krajských mandátů, 13 senátorských, částka na mandát 439 tis. Kč;
- Volba pro město: 1 krajský mandát, částka na mandát 416 tis. Kč;
- Starostové pro Liberecký kraj: 13 krajských mandátů, částka na mandát 388 tis. Kč;
- KDU-ČSL: 61 krajských mandátů, 2 senátorské mandáty, částka na mandát 326 tis. Kč;
- Strana zelených: 9 krajských mandátů, 1 senátorský, částka na mandát 293 tis. Kč;
- Změna: 5 krajských mandátů, částka na mandát 266 tis. Kč;
- Jihočeši 2012: 9 krajských mandátů, částka na mandát 211 tis. Kč;
- Alternativa: 4 krajské mandáty, částka na mandát 147 tis. Kč;
- KSČM: 182 krajských mandátů, 1 senátorský, částka na mandát 105 tis. Kč;
- Hnutí nezávislých za harmonický rozvoj: 7 krajských mandátů, částka na mandát 64 tis. Kč.

3.6 Neformální poznatky o stranickém financování

Třicet stran zareagovalo na moji žádost o informace o volebních kampaních a jejich financování i nad rámec povinnosti vycházející ze zákona (7 typu II.–II., 2 typu III.–II., 3 typu III.–III., ostatní z kategorií I. a IV.). Tyto informace neúřední povahy byly sděleny formou interview, e-mailovou korespondencí či telefonickými rozhovory a mají pomoci lépe nastínit, jak vlastně financování kampaní před volbami do krajských zastupitelstev 2012 v praxi vypadalo. Žádosti byly koncipovány s explicitním slibem anonymizace datového souboru. Mnozí straníční reprezentanti se vyjádřili ve smyslu, že informace mohou být sděleny i jmenovitě, nikoliv však všichni a nikoliv u všech dat; metodu částečné deanonymizace jsem však z důvodu rovného přístupu ke

všem stranám nakonec zavrhl. Získané informace místo toho shrnuji do pěti obecných poznatků, které vztahuji na specifické strany, pouze pokud jsou tyto poznatky dohledatelné ve veřejně přístupných dokumentech.

I neformální informace ukazují první zásadní poznatek o financování stran: je velký rozdíl mezi tím, jak své volební kampaně koncipují malé (kategorie I. a IV.) a velké strany (kategorie II. a III.). O rozsahu soukromého financování u všech stran je možné se jen dohadovat; u těch malých je však přítomnost soukromých peněz v předvolebních nákladech často identifikovatelná už z VFZ. Některé strany (Balbínova poetická strana, Česká strana národně sociální, Nespokojení občané!, Strana práce) vydaly za rok oficiálně tak nízké částky, že by nepokryly ani volební kauce, které museli složit jejich kandidáti do Senátu. Mezi většími stranami (II.–II.) se to týká i Věcí veřejných (žádné oficiální volební výdaje, 278 krajských kandidátů, 8 senátorských). Reprezentanti malých stran potvrzují, že volební náklady typu tisku letáků, malé tištěné reklamy v místních novinách, reklamy na sociálních sítích i omezené kontaktní kampaně si kandidáti často hradí sami, případně využívají bezplatné pomoci přátel a dobrovolníků. Z materiálního hlediska se tak příliš často neliší předvolební pozice nestranických a stranických kandidátů. Ti druzí jsou často finančně podpořeni stranou, až když dokázali již předcházejícím zvolením zajistit straně státní příspěvky na mandát.

Obdobný postup je však běžný i u větších stran kategorií II. a III., kdy jsou například podporovatelům strany či individuálních kandidátů poskytnuty reklamní předměty, které jsou následně bezplatně rozmístěny či rozdávány na cizích soukromých plochách, v soukromých objektech nebo na soukromých akcích. Tyto polosoukromé kampaně si se svým miništábem často domlouvají ve své lokalitě sami kandidáti. Styl „grassroots“ kampaní, využívání bezplatných (a) dobrovolnických služeb, se snaží obecně adoptovat více a více stran, posílených i dopadem ekonomické krize a postupného zadlužování celého stranického spektra. Některé z rozpočtově velkých stran, ty, které nemají delší historickou tradici, zatím setrvávají na modelu velkých obchodních dárců a základnu členů či podporovatelů budují postupně.

Druhým zásadním poznatkem o charakteru českého stranického financování, jenž byl potvrzen i přes neoficiální informace, je decentralizace volebních kampaní, a to primárně právě při komunálních či

regionálních volbách. Přestože jsou všechny strany ze zákona vedeny jako jediná účetní jednotka, jen některé dirigují s různou intenzitou finanční rozměry i praktické provedení předvolebních kampaní. I velké strany typu II.–II. nebo III.–II., které zaměstnávají na celý nebo částečný úvazek volební manažery, ponechávají relativně velký prostor pro flexibilní adaptaci centrálních modelů kampaně na nižších úrovních. Projevuje se tu na jednu stranu podvolení se manažerů lepší znalosti místních poměrů ze strany místních politiků (či přímo krajských manažerů), na druhou stranu vyjednávací síla některých krajských sdružení. Obzvlášť u stran, kde existuje významná asymetrie mezi ekonomickou, členskou a voličskou silou různých krajů, se silná krajská sdružení zdráhají finančně podporovat slabší sdružení v systému centrálního přerozdělování.

Specifickým případem jsou strany a hnutí, jež expandují z původně místní na krajskou úroveň, a následně dokonce přes hranice krajů. Pokud se jim nepodaří získat velké dárcy, jako tomu bylo v roce 2012 např. s dárcovstvím strany ANO 2011 různým krajským subjektům, jejich kampaň a financování zůstanou fragmentované a centrální účetní jednotka ani nesbírá informace o celkové výši volebních výdajů. Tím se liší od svých rozpočtově větších protějšků. Volební manažeri či pokladníci velkých stran data o intenzitě a nákladech svých centrálních i krajských kampaní aktivně vyhledávají, ale skutečnou šíři často stejně nezjistí. Liberální zákonné normy politického financování v České republice v současné době nedávají nikomu bez vynaložení podstatných prostředků možnost zjistit skutečný rozsah politických kampaní.

Třetím poznatkem je obecně obezřetný přístup k marketingovým agenturám a negativní zkušenosti s kampaněmi „na klíč“, na kterých se strana podílí pouze financemi a osobnostmi, nikoliv nápady a samotným provedením. Profesionální kampaně jsou obecně stranickými reprezentanty považovány za finančně neefektivní, vedoucí k přemrštěným nákladům a nezaručující odpovídající volební zisky. I menší strany se snaží zaměstnat nejlépe na celý úvazek volební manažery, preferují však osoby dlouhodobě spojené se stranou, ať už přímo členstvím, nebo alespoň formou voličské podpory a ideového souznění. Straničtí představitelé tvrdí, že i na straně příjmů výrazně preferují dárcy, kteří se ideově identifikují se stranou. Darovací smlouvy připojené k VFZ toto stanovisko víceméně potvrzují: u většiny stran, obzvlášť těch rozpočtově velkých (II. a III.), pochází dary v nadpolovičním počtu

případů od členů strany. Komprehenzivní kvantitativní a kvalitativní analýza dárcovských struktur však nebyla před napsáním tohoto textu provedena a zůstává úkolem určeným k dalšímu výzkumu.

Čtvrtý poznatek se týká struktury nákladů vydaných stranami na předvolební kampaně. Data o struktuře jsou dnes u některých stran dokonce veřejně dostupná na oficiálních internetových stránkách (např. ČSSD Olomoucký kraj, Jihočeši 2012, SNK ED, Strana svobodných občanů, TOP 09). Přestože v současné právní úpravě je zveřejňování celého hospodaření problematické z důvodů technických i ochrany osobních údajů, některé strany, které se zúčastnily krajských voleb 2012, již dnes dobrovolně používají transparentní bankovní účty: Česká pirátská strana, Humanistická strana, Hnutí O co jim jde?!, M.O.R., Nezávislá volba, Starostové pro Liberecký kraj, Strana soukromníků ČR, Strana zelených.

Z úzkého hlediska analýzy výdajů na krajské kampaně zavedla jednoznačně nejlepší systém Strana zelených, totiž účet pro každou krajskou organizaci zvlášť. Z rozboru všech zmíněných veřejných i soukromě získaných dat je možné konstatovat, že v roce 2012 volební výdaje sledovaly přibližně profilaci:

- 50 % výdajů na novinovou a plakátovou/billboardovou inzerci,
- 40 % výdajů na kontaktní kampaň,
- 10 % výdajů na komunikaci přes internet, tj. především na tvorbu stranických webů, bannerů a reklamu na sociálních sítích.

Tato struktura se lišila stranu od strany, některé se více zaměřovaly na kontaktní část kampaně, některé na internet atd. S rostoucí výší rozpočtu se však strany přesněji blížily poměru 5 : 4 : 1.

Posledním ve výčtu, ale rozhodně ne posledním svým významem, je poznatek, že vlastně celé stranické spektrum volá po reformě režimu financování politiky v České republice. Velké i malé strany se potýkají s vysokou cenou kampaní: v roce 2010 za kampaně před sněmovními volbami utratilo pět úspěšně kandidujících stran dohromady 1,2 miliardy Kč. Strany zastoupené v Poslanecké sněmovně (do 2010 ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, SZ, od 2010 ČSSD, ODS, KSČM, TOP 09, STAN, VV, NS-LEV21, LIDEM) mezi lety 2008 a 2012 utratily celkem 5,85 miliardy Kč a získaly 6,3 miliardy. Přesto většinou nedokázaly vytvořit finanční rezervy. Často hospodařily s vysokými úvěry a kon-

tokorenty, bez kterých by nebyly schopny srovnat krok s kampaněmi soupeřů. Nejenom doporučení mezinárodních organizací a tlak neziskového sektoru tak největší strany donutily seriózně se zabývat možnými změnami ve formálním zákonném rámci režimu stranického financování, včetně eventualit počítajících s přednastavenými limity volebních výdajů. Malé strany naproti tomu dlouhodobě požadují širší redistribuci státních příspěvků, které podle nich neúměrně zvýhodňují pouze velké strany, navíc už tak podporované většinou velkých soukromých sponzorů. Častou stížností u menších stran je hlavně v krajských městech dlouhodobé propojení PR a reklamních agentur s velkými stranami, což malým stranám prakticky ztěžuje jejich snahu dostat se na oči veřejnosti. Možnost reformy současného režimu financování je tak limitována malou plochou průniku množin požadavků od různých politických aktérů.

Jak ukázaly i výsledky krajských voleb 2012 v České republice, peníze vynaložené na propagaci a chod strany nejsou tím nejdůležitějším faktorem při volebním úspěchu. Přesto se nevyplatí finanční stránku podceňovat: nejúspěšnější skupinou ve volbách byly strany a hnutí založené na krajské profilaci a s dostatečně vysokými předvolebními výdaji mezi 700 tis. a 2,5 mil. Kč (Alternativa, Hnutí nezávislých za harmonický rozvoj obcí a měst, Jihočeši 2012, Východočeši, Změna). Ani výdaje 1,5 mil. Kč ovšem do krajského zastupitelstva nedostaly kandidáty hnutí M.O.R a Zlínského hnutí nezávislých. Rozpočtové větší uskupení na krajské úrovni někde uspěla (Starostové pro Liberecký kraj), někde však propadla (Strana pro otevřenou společnost, UNP – Středočeši 2012). Mezi největšími stranami byly výdajově nejefektivnější KDU-ČSL, KSČM a Strana zelených, nejvíce na zisk jednoho mandátu vydaly strany Severočeši.cz, SPOZ a TOP 09. S náklady nižšími než 500 tis. Kč získalo 1 krajský mandát pouze uskupení Volba pro město v Královéhradeckém kraji; velmi volně sdruženému hnutí Nezávislých se podařilo získat 5 mandátů v jednom kraji z pěti, v nichž kandidovalo. Jiné nízkorozpočtové strany na krajské úrovni v roce 2012 neuspěly.

4. TÉMATA PŘEDVOLEBNÍCH KAMPANÍ V PROGRAMECH STRAN, JEJICH OUTDOOROVÝCH KAMPANÍCH A MÉDIÍCH

OTTO EIBL, MILOŠ GREGOR, ALENA MACKOVÁ

4.1 Úvod

Bylo více než zajímavé před volbami sledovat, jak jednotlivé strany namíchají svůj komunikační mix – a to i ve vztahu k předchozím krajským volbám v roce 2008, kdy se ČSSD podařilo udávat agendu, a sociální demokraté tak *de facto* ovládli veřejný prostor. V roce 2008 jako jediní totiž vedli důsledně centralizovanou volební kampaň, v níž dominovala celostátní témata, resp. tvrdá kritika politiky Topolánkovy vlády. Ostatní strany (včetně stran vládních) vedly decentralizovanou kampaň, která neměla jedno společné téma ani jednotnou grafickou prezentaci. Témata kampaní v roce 2008 byla krajsky ukotvená (např. v kampani ODS se velmi často objevoval motiv kvalitní práce pro kraj, kterou odvedli hejtmani za ODS). Tato taktika se však později ukázala jako nefunkční, neboť veřejný prostor opanovala témata národní, a lze tak předpokládat, že i voliči se při samotné volbě do značné míry spíše než k vládě krajské vyjadřovali k té národní. O čtyři roky později se role ČSSD a ODS pozměnily. ČSSD sice do voleb opět vstupovala jako nejsilnější opoziční strana na parlamentní úrovni, ale s ambicí obhájit suverénní vítězství z voleb v roce 2008, kdy se sociálním demokratům podařilo zvítězit ve 13 krajích. ODS se naopak chtěla vrátit do situace před rokem 2008, a obsadit tedy hejtmanské posty ve většině krajů.

Oproti předešlým volbám však v pravé části politického spektra „vyrostla“ ODS konkurence v podobě TOP 09, jež mohla výrazně těžit ze spolupráce se Starosty a nezávislými. V oblasti politického středu bylo nutné počítat také s „obrozenou“ KDU-ČSL, pro niž bylo pro její další reálné fungování v rámci systému politických stran v České republice (i kvůli potenciálnímu návratu do Poslanecké sněmovny) nutné uspět. Nalevo od středu a od pozic zastávaných ČSSD kandidovala KSČM, jejíž postavení je na různých úrovních české politiky přinejmenším stabilní, v některých případech i neustále se vylepšující (ve

smyslu dosahování lepších volebních výsledků). Kromě stran aktivně působících na parlamentní úrovni v jednotlivých krajích kandidovaly menší a lokální uskupení či koalice několika subjektů, které byly orientovány spíše na řešení konkrétních problémů a jejich zařazení – byť jen orientační – na levo-pravé ose bylo mnohdy více než obtížné, už jen proto, že nabízely skutečně pestrý mix nejrůznějších opatření. Proti velkým stranám se pokoušely vymezovat odmítáním jejich politického stylu, nikoliv však věcného obsahu.

Následující kapitola je věnována hledání odpovědí na tyto tři otázky:

- Co strany nabízely ve svých programech?
- Co strany komunikovaly na billboardech a dalších formátech v rámci svých outdoorových kampaní?
- Jakými tématy se zabývala a jaká témata nastolovala média?

Kapitola je rozdělena do čtyř samostatných, ale vzájemně provázaných a spolu souvisejících celků. V první části se zaměříme na popis výchozí situace před volbami, přičemž důraz budeme klást na spokojenost občanů s dosavadní prací krajských rad. Poté přistoupíme k analýze volebních programů (těch stran, které ve volbách uspěly) a k analýze jejich outdoorové komunikace. A konečně podrobíme analýze mediální výstupy, které se krajských voleb dotýkaly.

4.2 Výchozí situace před krajskými volbami¹

Jednotlivé strany vstupovaly do voleb za situace, kdy podle výzkumu CVVM (sběr dat proběhl v červnu 2012, tisková zpráva a základní výstupy výzkumu viz Ďurđovič 2012) v krajích mírně převažovali občané, kteří byli s činností rady kraje spokojeni (40,8%), nad těmi nespokojenými (36,3%). Zbývající pětina občanů (22,9%) nedokázala činnost rady posoudit. Tato skutečnost by za jistých okolností mohla nahrávat sociálním demokratům, kteří stáli ve vedení všech krajů, a kampaň by tak mohli vystavět na připomenutí dobrých výsledků

¹ Veškerá prezentovaná data o spokojenosti občanů zahrnují respondenty ze 13 krajů ČR, z původního vzorku jsou tak odečtení pražští respondenti.

svého vládnutí. Jak jsme však naznačili výše, tato strategie se v roce 2008 nevyplatila hejtmanům za ODS – a to přesto, že situace v krajích byla obdobná.² I v roce 2008 totiž v krajích převažovali spokojení občané – těch bylo 35 %. Nespokojených občanů bylo 26% a těch, kteří na činnost rady neměli vytvořený názor, bylo 39 %. Zde tedy došlo k největšímu posunu – mezi roky 2008 a 2012 se o 16 p. b. snížil podíl občanů neschopných činnost rady posoudit. Proměnil se i poměr mezi spokojenými a nespokojenými – v roce 2012 nebyl rozdíl mezi oběma skupinami tak velký, jako tomu bylo v roce 2008 (rozdíl klesl z 9 p. b. na 5 p. b.).

V této souvislosti je poměrně zajímavým faktem, že voliči ČSSD, ODS a TOP 09 byli s činností krajských rad spokojeni zhruba stejně (53,9 %, 53,7 %, resp. 51 %). Tato skutečnost představovala potenciální obtíže pro komunikaci témat kampaně obou pravicových stran – do jisté míry se jim zúžil prostor pro ráznou kritiku vedení kraje. Naopak nejvíce nespokojeni byli voliči hlásící se k volbě KSČM (43,8% podíl nespokojených). Obecně tak můžeme tvrdit, že spokojenost s činností rady je statisticky významnější u lidí deklarujících dobrou životní úroveň své domácnosti a u lidí se spíše pravicovou politickou orientací (Ďurđovič 2012).

Z průzkumu CVVM dále vyplývá, že nejméně byli občané spokojeni (bez ohledu na stranu) se čtyřmi oblastmi: sociální péče (59,7% nespokojených respondentů), zdravotnictví (57,4%), zemědělství (53%) a bezpečnost občanů (50,5%). V dalších tématech podíl nespokojených klesl pod 50 %.³

² Co se ale nezměnilo, byla konfigurace stran na národní úrovni – v obou případech v České republice vládla s koaličními partnery ODS, a sociální demokraté tak mohli této situace využít a apelovat na nespokojenost voličů s činností Topolánkovy, popř. Nečasovy vlády. V této souvislosti proto nelze nezmínit skutečnost, že krajské volby jsou považovány za volby druhého řádu (Reif a Schmitt 1980; Eibl et al. 2009: 13–32) a jedním z teoretických předpokladů těchto voleb je slabší výkon stran, které jsou součástí vládní koalice.

³ Ptát se samozřejmě můžeme i na to, jak se spokojenost občanů s činností krajských rad liší napříč krajů. Zde docházíme k názoru, že nejméně spokojeni jsou občané v Ústeckém (55% nespokojených), Středočeském (54,6%), Libereckém (47,4%) a Moravskoslezském kraji (41,3%). V ostatních devíti krajích podíl spokojených převyšuje podíl nespokojených, přičemž nespokojenější občané se vyskytovali v Olomouckém (69,9% spokojených), Plzeňském (58,8%), Královéhradeckém kraji (53,3%) a na Vysočině (50 %).

Tab. č. 4.1: Témata, u kterých voliči vyjádřili nejmenší/největší spokojenost (prvních pět míst)

Nejvíce problematická témata	Počet krajů	Nejlépe vnímaná témata	Počet krajů
sociální péče	13	ochrana památek	12
zdravotnictví	13	podpora kultury	12
zemědělství	13	cestovní ruch	11
bezpečnost občanů	8	životní prostředí	11
rozvoj venkova	6	odpady	8

Zdroj: *Durčovič 2012*

4.3 Volební programy stran

Následující pasáž je věnována problematice volebních programů stran vstupujících do krajských voleb a jejich (kvalitativní) obsahové analýze. Před samotnou diskusí nad obsahem programů je třeba upozornit čtenáře na dvě skutečnosti:

1) Do analýzy byly zařazeny pouze programy těch stran, kterým se podařilo ve volbách uspět a které získaly alespoň jeden mandát.⁴

2) Vzhledem k charakteru krajských programových dokumentů nebudeme v dalším textu postupovat po jednotlivých krajích (a podrobně se tedy věnovat konkrétním specifikům daného kraje), diskusi povedeme v obecnější rovině a budeme se snažit poukázat zejména na trendy, které jsme zaznamenali napříč všemi kraji. Pozornost budeme samozřejmě věnovat zejména (nikoliv však výlučně) těm programovým oblastem, které byly v předchozí pasáži označeny z pohledu voličů za problematické.

4.3.1 Obecné charakteristiky volebních programů

Volební programy a jejich obsah můžeme rozdělit v první řadě podle typu strany, která program vypracovala. Jde tedy jednak o programy stran s parlamentním zastoupením, které do jisté míry zrcadlí poli-

⁴ Šlo o 13 programů ČSSD, 13 programů KSČM, 13 programů ODS, 10 programů TOP 09 a Starostů, 9 programů KDU-ČSL (popř. jejich koalic), 2 programy SPOZ a 8 programů menších uskupení.

tické hodnoty z národní úrovně, jednak o programy stran krajských či neparlamentních. Programy prvně jmenovaných můžeme ve srovnání s těmi druhými označit za podstatně delší a obecnější – programy krajských politických uskupení pracovaly s mnohem menším stupněm (hodnotové) abstrakce a byly častěji orientovány na identifikaci zcela konkrétních problémů a jejich jednoznačná řešení. Současné tyto programy upozorňovaly na kvality a osobnosti kandidátů⁵ a vypočítávaly předpoklady, díky kterým by právě oni měli být zárukou dobré správy krajských věcí. V některých případech šlo o sdružení starostů obcí kraje, tedy osobností, které jsou s problémy na lokální úrovni velmi dobře seznámeny a které se již navíc osvědčily na komunální úrovni.

Dalším rozdílem mezi oběma skupinami byla formulace celostátních témat, resp. způsob, jakým byla národní rovina politiky v programu používána k oslovování voličů. Krajská uskupení problematiku celostátní politiky nezmiňovala vůbec, popř. její užití pro potřeby krajských voleb aktivně odmítala (použití mělo poukazovat na populismus stran, které celostátní problematiku používaly).

Jinak tomu bylo u stran s parlamentním zastoupením. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, zařazení celostátních témat do stranické komunikace před krajskými volbami v roce 2008 se pro ČSSD ukázalo jako „vítězná“ taktika. Zdá se, že ve volbách 2012 tomu nebylo jinak. Programy ČSSD byly v roce 2012 tvořeny v zásadě ze tří vzájemně se prolínajících a posilujících komponent:

- a) Poukazování na dobře odvedenou práci v letech 2008–2012, přičemž úspěchy krajských samospráv pod vedením sociálních demokratů jsou často dávány do kontrastu s (podle ČSSD) slabším výkonem hejtmanů za ODS (ve vzájemných srovnáních jsou prezentována konkrétní čísla – např. vývoj veřejného krajského dluhu).
- b) Předkládání vizí na další volební období, většinou v intencích pokračování dobře započaté práce, resp. dokončení úkolů, jejichž naplnění vyžaduje delší časové období (typicky optimalizace integrovaných dopravních systémů, zdravotnických a sociálních služeb apod.).

⁵ V některých programech se u jednotlivých kapitol objevovali přímo garanti daných témat (např. Severočeši.cz, KDU-ČSL a TOP 09).

c) Ostrá kritika vlády Petra Nečase. S větší či menší intenzitou obsahovaly krajské programy sociálních demokratů odkazy ke špatnému výkonu vlády, či dokonce k nepřátelskému chování vůči krajům, resp. občanům. Vládní opatření a reformy byly opakovaně nazývány experimenty či asociálními opatřeními.

Všechny tři komponenty vytvářely ucelenou vizi pokračování dobré správy kraje takřkajíc „vládě navzdory“. Apelování proti vládním politikám hrálo v programech ČSSD každopádně výraznou roli – kritika totiž může mít poměrně zajímavý mobilizační potenciál (ostatně se objevovala i v programech KSČM, KDU-ČSL a jejich koalic, popř. v programech dalších, menších uskupení).

Programy ODS celostátní tematiku neakcentovaly.⁶ Petr Nečas v manifestu označil krajské volby za „střet odpovědné politiky s populismem“ a zdůrazňoval, že na „celostátní politiku nemají žádný vliv. Jsou především vystavením účtu krajským vládám“ (Nečas 2012). Ty označil za špatné a neefektivní. Tato linie argumentace se pak objevovala v jednotlivých krajských programech. ODS tedy kromě toho, že předkládala své vize, jak řešit problémy, se kterými se kraj potýká, systematicky poukazovala na špatné výsledky (zejména v oblasti hospodaření) krajských vlád ČSSD. Své argumenty ODS podkládala údaji z Českého statistického úřadu, resp. ukazovala nepříznivé vývojové trendy ve vybraných oblastech (např. míra zadlužení kraje, popř. krajský HDP atd.). Petr Nečas také prostřednictvím programu v Karlovarském kraji upozorňoval na fakt, že ČSSD na krajské úrovni „spolupracuje s nereformovanými komunisty“, a deklaroval, že „cílem (ODS) bude tyto oranžovo-rudé kartely rozbít a v krajích nepřipustit“. Tato linie argumentace proti ČSSD však byla ojedinělá.

Programy dalších politických stran a hnutí (KDU-ČSL, KSČM, menší subjekty) byly postaveny vesměs na věcných návrzích řešení krajských problémů s tím, že občas – ale nijak výrazně – použily kritiku buď centrální vlády, nebo výkonu krajských vlád ČSSD.

⁶ Programové dokumenty pouze konstatovaly nutnost úspor na celostátní úrovni, což vedlo k obtížnější situaci i v krajích; tuto skutečnost však rámovaly zodpovědností a prizmatem dobrých a efektivních hospodářů (tento motiv se objevoval i v programech TOP 09 a Starostů).

4.3.2 Programová nabídka z hlediska obsahu

Jak bylo řečeno výše, není možné věnovat se detailům jednotlivých nabídek – z důvodu omezeného prostoru této kapitoly i charakteru jednotlivých programových bodů, které velmi často deklarovaly úmysl např. opravit konkrétní silnici či jiné krajem spravované zařízení. Zaměříme se tedy na „pestrost“ nabídek a na oblasti, které byly voliči vnímány jako problematické (tedy sociální služby, zdravotnictví, zemědělství a bezpečnost).

Veškeré analyzované programy voličům nabídly vyvážený mix témat a opatření z celé řady politických oblastí. Nedá se říci, že by byl některému z témat (z hlediska spokojenosti problematických) věnován výrazně větší prostor na úkor jiných. Ba naopak, některá témata (týkající se např. ekonomických otázek) byla v programech dokonce rozsáhlejší, a to i přesto, že s danou oblastí byli voliči spokojeni (typicky cestovní ruch nebo – až na jednu výjimku – životní prostředí). Důraz strany kladly spíše na témata spojená s dobrou správou a ekonomickou střídmostí (doména zejména pravicových stran, tedy ODS a TOP 09) a na zachování, popř. rozšíření portfolia krajem poskytovaných a zajišťovaných sociálních (zdravotnických) služeb (doména především těch stran, které nacházíme nalevo od středu, tedy ČSSD a KSČM, v některých případech i KDU-ČSL⁷).

Pokud pomineme formu vypracování a tematickou skladbu programů a zaměříme se pouze na věcný obsah politických nabídek, dojdeme k možná překvapivému závěru, že nabídky jednotlivých stran se od sebe příliš nelišily. Potvrzuje se tak trend přibližování politických programů různých stran (srov. Eibl 2010; Kožušníková 2011). Strany většinou shodně identifikovaly problémy, které bylo na krajské úrovni třeba řešit. Mohly se však (mírně) lišit ve způsobu, jak těchto cílů dosáhnout. Můžeme tedy – s notnou dávkou zjednodušení – říci, že pokud se v kraji objevil nějaký problém, bylo vysoce pravděpodobné, že mu většina místních stran ve svých programech věnovala pozornost. Oblastí, ve kterých strany nabízely protichůdná řešení, bylo v programech skutečně velmi málo (typicky programové body týkající se rozpočtu či širě poskytovaných sociálních služeb apod.).

⁷ KDU-ČSL navíc akcentovala podporu tradičních hodnot, mezi kterými nechyběla podpora rodiny a seniorů.

Napříč stranickým spektrem a napříč kraji se strany shodovaly (byť např. ČSSD na tuto tematiku nekladla důraz a v některých krajských programech sociálních demokratů tato témata – logicky⁸ – chyběla) na nutnosti více otevřít krajskou samosprávu směrem k občanům, resp. zprůhlednit procesy, které samospráva vykonává. Zde máme na mysli zejména transparentní a spravedlivá kritéria pro vytváření a hodnocení veřejných zakázek. Souvisejícím bodem, který se velmi často v jednotlivých programech opakoval, byla potřeba vytvořit informační portály (nebo lépe využívat stávající krajské věstníky) ke zveřejňování maxima informací o chodu krajských samospráv. Veškerá tato opatření byla namířena proti korupčnímu jednání a klientelismu.

Dalšími tématy, na kterých se strany shodovaly, bylo přihlášení se k podpoře malých a středních podnikatelů či k údržbě a správě silnic II. a III. třídy, výstavbě obchvatů, čističek odpadních vod, optimalizaci sítě veřejné dopravy či sítě vzdělávacích institucí (v souvislosti se školstvím byla velmi často zmiňována nutnost provázání vzdělávacího procesu s požadavky trhu práce a zatraktivňování učňovského školství). Dále se strany shodovaly na podpoře propagace krajů nejen v České republice, ale i v zahraničí a nutnosti chránit co nejlépe životní prostředí.

Pro nedostatek prostoru není bohužel možné identifikovat míru shody ve všech krajích a do detailu, pro ilustraci ale v tab. č. 4.2 uvádíme výstup analýzy míry shody v programech stran v Jihomoravském kraji.

Jak je patrné, shoda napříč politickým spektrem byla nemalá a programy byly – alespoň v Jihomoravském kraji – sestavené spíše z valenčních než pozičních témat (viz Stokes 1963; Enelow a Hinich 1982). Opět za cenu poměrně velkého zjednodušení můžeme říci, že strany vzájemně nepředstavovaly skutečnou *obsahovou* (ve smyslu konkrétních politik, ne ve smyslu hodnot, ke kterým se strany hlásí) alternativu a předkládané vize o budoucnosti kraje byly v mnoha ohledech kompatibilní napříč politickým spektrem. V jistém slova smyslu tak byla krajská programatika bližší programatice komunální.

***

⁸ Bylo by přinejmenším zvláštní, kdyby ČSSD ve svých programech akcentovala boj s korupcí – de facto by tak přiznala, že i za jejích vlád ke korupčnímu jednání dochází.

Tab. č. 4.2: Shoda v programech politických stran v Jihomoravském kraji

Oblast politiky	Programové opatření	ČSSD	KDU- -ČSL	KSČM	ODS	TOP 09
Hospodářství	Podpora malých a středních podnikatelů / podnikání obecně	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Potřeba odpovědných hospodářů / transparentnosti/stop korupci	Ano	Neřeší	Ano	Ano	Ano
Sociální služby a zdravotnictví	Zachování stávající sítě zdravotnických a sociálních zařízení, zvyšování kvality / dostupnosti služeb	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Podpora rodin a seniorů (senior pasy, rodinné pasy)	Ano	Ano	Neřeší	Ano	Neřeší
Věda a vzdělávání	Příspěvit školství potřebám trhu (optimalizace nabídky oborů), vazba na praxi	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Rozvoj investic, podpora výzkumu (CEITEC, SoMoPro, ICRC...)	Ano	Neřeší	Ano	Ano	Ano
	Podpora předškolních zařízení	Ano	Ano	Neřeší	Ano	Neřeší
	Podpora sportu / mládežnických organizací	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
(Veřejná) doprava	Optimalizace IDS JmK, dobudování infrastruktury	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Podpora dostavby R52, R43, R55, 1/53, výstavba obchvatů měst...	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Rozvoj letecké dopravy	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Podpora cyklistiky	Ano	Ano	Ano	Neřeší	ano
	Mýto pro kamiony (silnice II. a III. třídy)	Ano	Neřeší	Neřeší	Ne	Neřeší
Životní prostředí, cestovní ruch	výstavba čističek odpadních vod	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	podpora propagace regionu / regionu vína	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Koncepce trvale udržitelného kraje	Ano	Neřeší	Neřeší	Neřeší	Ano
	výstavba teplovodu Dukovany–Brno	Ano	Neřeší	Ano	Neřeší	Neřeší

Zdroj: autoři

V následující části kapitoly budeme věnovat pozornost těm oblastem, ve kterých respondenti v průzkumu CVVM vyjádřili největší nespokojenost, tedy zdravotnictví, sociálním službám, bezpečnosti a zemědělství.

Strany se shodovaly zejména na nutnosti udržení a garance dostupné a kvalitní lékařské a sociální péče, na nutnosti podpory integrace seniorů, handicapovaných a jinak znevýhodněných občanů do společnosti a na zvýšení informovanosti občanů. Levicové strany (ČSSD a KSČM, ale i KDU-ČSL, popř. její koalice) se v této souvislosti ostře vyjadřovaly proti privatizaci krajských zdravotnických zařízení (a proti dlouhodobým pronájmům soukromým subjektům; ČSSD v Královéhradeckém kraji používala termínu „rozprodej“).⁹ Dále ČSSD a KSČM (částečně i KDU-ČSL) vznášely požadavky, resp. předkládaly sliby, na další rozšiřování dostupnosti služeb (KSČM volala po zrušení veškerých regulačních poplatků) a zvyšování jejich kvality (terénní služby, pečovatelské a ošetrovatelské služby). Pravicové strany kladly důraz spíše na efektivitu (viz např. požadavek na úzké provázání sociálních služeb, poradenství a prevence, který vznesla mj. ODS v Jihomoravském kraji), kvalitu a prevenci (nejenom zdravotních, ale i sociálních problémů). Důležitým prvkem, na kterém se strany víceméně shodly, byla veřejná kontrola financování, modernizace stávajícího zařízení, která měla vést k lepší péči a vyšší efektivitě, a model víceletého financování (především) sociálních projektů.

Napříč politickým spektrem se objevovaly požadavky na transparentnost řešení zdravotnických a sociálních témat, resp. pravidel o spolufinancování konkrétních (neziskových a nestátních) organizací z krajského rozpočtu. Spolupráce s takovými organizacemi byla vítána a veškerá opatření měla směřovat k tomu, aby žádná z organizací nebyla (v „konkurenčním boji“) znevýhodněna – má být pouze na příjemci sociální služby, aby si svého poskytovatele vybral.

Kromě výše uvedeného přicházely jednotlivé strany s více či méně unikátními řešeními partiálních problémů v sociální oblasti: Nabídka KDU-ČSL byla namířena na opatření pro seniory (např. výstavba domů pro seniory) a na rodiny (s dětmi), hnutí Jihočeši 2012 chtělo zřídit síť poraden, které by seniorům radily, jak vyměnit byt, popř. jak získat místo v domově pro seniory. Podobně chtěli Jihočeši 2012 v každém okrese otevřít bezplatnou advokátní kancelář. Často se objevovala i opatření směřující ke (zdravotní) prevenci (ČSSD v Královéhradeckém či Středočeském kraji).

⁹ Pro pravicové strany privatizace nepředstavovala téma, resp. o ní v programech nehovořily.

ČSSD na Vysočině přišla s úmyslem podporovat „rozvoj dobrovolnictví a sousedské výpomoci jako prostředku mezigenerační spolupráce a pomoci starým a sociálně potřebným lidem“, TOP 09 a Starostové ve Středočeském kraji zamýšleli zavést mikrobus na zavlání pro seniory a handicapované (k dopravě na úřad či k lékaři), kteří nemohou používat standardní linky veřejné dopravy. Sociální oblast byla chápána i jako prostředek k podpoře podnikání – Alternativa a ODS v Karlovarském kraji chtěly podporovat ty podnikatele, kteří zaměstnávají postižené občany, popř. občany ohrožené sociálním vyloučením.

Problematika zemědělství byla v předvolebních programech velmi často spojována s péčí o krajinu, životní prostředí a s rozvojem venkova obecně¹⁰. Venkovská tematika byla dávana do souvislosti i s podporou vzniku nových, popř. udržení stávajících pracovních míst¹¹ prostřednictvím podpory agroturistiky či ve výrobě navázané na zemědělství (bioplynové stanice, kompostárny, zpracování biomasy) apod. Propracovanější (nebo lépe řečeno podrobnější) nabídka se objevovala v programech těch stran, které se o hlasy ucházely v krajích se silným zemědělským charakterem (typicky Vysočina). Naopak v oblastech, kde se zemědělské produkci tolik nedaří, byla programová nabídka spíše stručná a obecná, popř. chyběla úplně (jde zejména o Moravskoslezský kraj, kde byl důraz kladen na ochranu a zlepšování stavu životního prostředí).

Strany si v zemědělské politice stanovovaly velmi podobné cíle. Vedle obecně formulované podpory rozvoje zemědělství, lesnictví a ochrany životního prostředí se velmi často objevovaly požadavky a závazky k podpoře ekologického a šetrného zemědělství a k ochraně zemědělské půdy před zábořem pro (průmyslovou, solární, resp. jakoukoliv neuváženou) zástavbu (ČSSD v Karlovarském a Středočeském kraji, Severočeši.cz v Ústeckém, TOP 09 a Starostové ve Zlínském či Středočeském kraji). Takřka ve všech programech se objevil příslib podpory produkce místních – tedy kvalitních – potravin (i ve vztahu

¹⁰ Do rozvoje venkova spadala i témata typu udržení dostatečně kvalitní školské sítě, zajištění dobré dopravní obslužnosti a služeb (pošta, zdravotnictví).

¹¹ Koalice pro Olomoucký kraj chtěla zapojit místní živnostníky, a tedy i zemědělce, do údržby komunikací nižších tříd (čištění, odvodnění, sekání trávy, úklid sněhu). Měla se tak využít technika, která je dostupná přímo v místě, a současně se mělo dosáhnout zaměstnanosti na venkově, snížení nákladů a zvýšení kvality práce.

k jejich spotřebě na místě a snaze snížit podíl dovážených potravin, resp. zvýšit soběstačnost¹² a zavádění/podpory místních regionálních značek.¹³

Kromě těchto společných témat se samozřejmě objevovala problematika spojená s konkrétním krajem, např. problematika NP Šumava v Jihočeském a Plzeňském kraji, podpora chmelářství v Ústeckém kraji či odmítnutí zdanění bílého tichého vína v Jihomoravském kraji (KSČM, ODS, KDU-ČSL),¹⁴ popř. témata, která byla „stranicky specifická“.¹⁵

Problematika bezpečnosti byla tematizována především ve dvou oblastech: a) ve vztahu k fungování policie, resp. složek integrovaných záchranných systémů a b) v dopravě. V obou dimenzích krajské bezpečnosti docházelo opět ke shodám napříč stranickým spektrem, jde totiž o oblast, která má spíše technický než politický charakter. Dopravní bezpečnost se týkala zejména údržby a správy silnic II. a III. třídy, výstavby obchvatů a mostů na problematických místech (s vysokou nehodovostí), dokončování pro daný kraj klíčových komunikací apod.

Bezpečnost ve vztahu k policii a dalším složkám integrovaných záchranných systémů však „politický“ náboj měla – minimálně v rovině kritiky škrtnutí centrální vlády (zejména ČSSD a KSČM) a v rovině proklamací o boji s korupcí. Kritika byla často velmi emotivní, se silným mobilizačním potenciálem (odkazovala na přímé ohrožení bezpečnosti obyvatel kraje). Strany napříč politickým spektrem se

¹² ODS se v Jihočeském kraji v této souvislosti chtěla zasadit o to, aby instituce ve vlastnictví kraje (školy, nemocnice a domovy důchodců) přednostně spotřebovávaly regionální zemědělské výrobky. Podobně Změna v Libereckém kraji usilovala ve školách zřizovaných kraji o zachování jídelen, ve kterých se mělo využívat více biopotravin a produktů místních zemědělců.

¹³ I formou různých soutěží – příkladem může být soutěž Mls Pardubického kraje, ocenění Perla Zlínska nebo projekt „Regionální potravina“, který podporuje TOP 09 a Starostové v Karlovarském kraji. Na tuto problematiku se vázala i podpora farmářských trhů (např. KDU-ČSL v Jihomoravském kraji).

¹⁴ Ačkoliv ČSSD o této problematice v programu nehovořila, téma zdanění tichého vína se objevilo v její outdoorové kampani.

¹⁵ ODS v Karlovarském kraji chtěla vrátit důstojnost povoláním, jako je traktorista, lesní dělník, těžář, pracovník v zemědělství, KDU-ČSL a TOP 09 zajišťovat zemědělcům informační servis (o dostupných dotacích z národních i evropských zdrojů, popř. obecný informační servis, který měl začínajícím zemědělcům pomoci).

aktivně hlásily k podpoře policie v ČR¹⁶ a k prohlubování spolupráce s ní (případně s městskými policiemi) při řešení bezpečnostních otázek, k podpoře (technické, finanční i v oblasti dalšího vzdělávání) hasičských (i dobrovolných) sborů a rozvoji integrovaných záchranných systémů obecně.¹⁷ I zde byla skloňována efektivita (terénní policejní práce – vyžadována měla být větší důslednost ve vyšetřování (byť) drobné kriminality (např. Alternativa v Karlovarském kraji), popř. byl vznesen požadavek na rozmístění policistů v regionu podle míry kriminality (ČSSD ve Zlínském kraji). Současně strany deklarovaly úmysl spustit programy prevence, které by měly kriminalitě (zejména mladých) účinně předcházet.

Kromě podpory činnosti a fungování jednotlivých složek integrovaných záchranných systémů strany deklarovaly úmysl zlepšit i krajské informační systémy. Ty by v případě ohrožení (např. živly – podpora a požadavky na výstavbu protipovodňových opatření byly v programech velmi často skloňovány – a dalšími mimořádnými událostmi) účinně a rychle informovaly obyvatele kraje o hrozícím nebezpečí, popř. by pomohly koordinaci různých složek záchranného systému.

Do problematiky bezpečnosti se promítly i ryze regionální problémy, i když některé z nich měly celorepublikovou mediální pozornost. Zde máme na mysli především události, které během měsíců před volbami kulminovaly zejména na severu republiky.¹⁸ Strany ovšem nabízely spíše obecnější fráze než konkrétní řešení.¹⁹ Některé strany nabízely

¹⁶ Často se objevoval požadavek na zachování stávajícího počtu policistů (resp. odmitání snižování stavů), či dokonce na jeho navýšení (KSČM). Komunisté také v rámci prevence kriminality a podpory policejní práce slibovali posílení kamerových systémů.

¹⁷ ČSSD dokonce přišla minimálně v Libereckém a Zlínském kraji s poměrně zajímavým nástrojem, jak záchranné složky (finančně) podpořit. Šlo o specifické zdanění (např. ve výši 76 %) netransparentně nabytého majetku, které by mělo pomoci financování Policie ČR.

¹⁸ Ať už šlo o problémy týkající se evropských fondů v ROP Severozápad, nebo o problémy vztahující se k soužití s občany ohroženými sociálně vyloučením (či již přímo vyloučenými), často příslušníky romské menšiny.

¹⁹ Např. ČSSD v Karlovarském kraji slibovala využít „všechny efektivní nástroje ke snižování sociálního napětí a extremismu“. ČSSD v Ústeckém kraji volala po „stejných právech a povinnostech pro všechny občany“, ODS v Libereckém kraji slibovala „podporu obcím v řešení problematiky sociálně vyloučených oblastí, včetně úzké spolupráce obcí, kraje a úřadů práce“. ODS v Olomouckém kraji kromě prevence deklarovala úmysl zavést blíže nespecifikovaná represivní opatření v sociálně vyloučených lokalitách.

řešení na potírání průvodních jevů kriminality spojených s problematikou sociálně vyloučených oblastí. Alternativa v Karlovarském kraji vystupovala proti pouliční prostituci a kuplířství, chtěla se aktivně zabývat hernami a kasiny (nejenom v Karlovarském kraji chtěla hazard zcela zrušit KSČM). ČSSD v Libereckém kraji zamýšlela v rámci prevence zavést pravidlo, aby bazary a zastavárny důsledně dodržovaly kontrolu identifikace zákazníka a nevykupovaly zboží v nočních hodinách. Podobně SPOZ ve Zlínském kraji chtěla prosadit krajskou iniciativu zákona, který by zakazoval výkup kovů bez prokázání původu. ČSSD ve Zlínském kraji měla v úmyslu zavést registr přestupků, kdy by se ze tří spáchaných přestupků během tří let stal trestný čin, a pravidlo „tříkrát a dost“ u závažných násilných trestných činů.

Z dalších regionálních problémů můžeme zmínit problematiku bezpečnosti Jaderné elektrárny Temelín (TOP 09 a Starostové v Jihočeském kraji), popř. snahu o zlepšení přeshraniční spolupráce s bezpečnostními složkami, hasiči a záchranáři (TOP 09 a Starostové v Libereckém kraji).

4.4 Témata v rámci outdoorové kampaně

V následující části se zaměříme na venkovní část kampaní, které strany před krajskými volbami vedly. Text vychází z údajů, jež se nám podařilo nashromáždit během přímého pozorování od srpna 2012 do data voleb. Naší snahou tedy nebude poměřovat přesnou četnost výskytu jednotlivých typů outdoorové reklamy nebo témat, kterým se kampaně věnovaly, zaměříme se spíše na obecné trendy a charakteristiky, které byly v krajských kampaních pozorovatelné.

Po posledních volbách do krajských zastupitelstev v roce 2008, v nichž ČSSD na billboardech komunikovala celostátní témata (třicetikorunový poplatek v nemocničních zařízeních a lékárnách), se čekalo, zda (a v jaké míře) se v kampaních v roce 2012 objeví nějaké celostátní téma. Témat, která se nabízela, byla celá řada, například během léta 2012 se na půdě Parlamentu ČR projednával návrh zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a zdálo se, že právě toto by mohlo být opoziční ČSSD v kampani využito. Koncem srpna 2012, kdy ČSSD oficiálně zahájila předvolební kampaň, byly opravdu vylepeny billboardy odmítající „církevní restituce“ (jak se sociální demokraté

snázili celé téma zarámovat). Na billboardy se slogany „134 miliard Kč chtějí ODS & TOP 09 darovat církvím“ však pohotově reagovala ODS protikampaní. Billboardy zobrazující předsedu ČSSD Bohuslava Sobotku a nesoucí slogan „Ze sídla získaného v restituci se teď káže proti restituci“ byly laděny v klasických sociálnědemokratických barvách, tedy do oranžova. Téma však dále v kampani (ani v médiích, jak ukáže níže uváděná analýza) rozvíjeno nebylo.

Témata, která se vztahovala spíše – nebo výlučně – k národní úrovni vládnutí, se však v kampaních nakonec objevila. KDU-ČSL v Moravskoslezském kraji nechala vylepit billboardy se školskou tematikou. Hlavní sdělení „Chcete za vzdělání platit stále více? My teda ne!!!“ však intuitivně odkazovalo spíše k problematice zpoplatnění vysokoškolského studia, která se v té době projednávala ve vládě. Výrazně se k celostátním tématům v kampani odvolávaly ČSSD a KSČM, v obou případech se jednalo zejména o kritiku vládní koalice. Zatímco v případě komunistické strany šlo o slogan „Jiná cesta je možná. Zastavme koalici a její ‚reformy‘“ použitý celostátně a heslo „Stop pravicové vládě“ na plakátech v Moravskoslezském kraji, ČSSD kromě snahy pojmout krajské volby jako referendum o vládě („Řekněte dost bezohledné vládě“ a „Řekněte dost Nečasově vládě“) komunikovala i konkrétní témata, která vycházela z jejího dlouhodobého programu. Šlo zejména o slib zachování růstu důchodů a snížené sazby DPH jako prostředku pro zajištění dostupných potravin, léků a knih.²⁰

4.4.1 Představovací a tematicky abstraktní outdoorové kampaně

Zejména pro první fázi kampaní byly charakteristické billboardy a plakáty, které měly za úkol představit kandidáty zastávající přední pozice na kandidátních listinách, nejčastěji jejich lídry. Pro tyto vizuály bylo charakteristické, že kromě jména a politické příslušnosti zobrazovaných kandidátů neobsahovaly žádné další (rozuměj programové) informace. Tento koncept se velmi často objevoval u ODS, která vylepila billboardy a plakáty tohoto formátu ve všech krajích (to mimochodem

²⁰ Například Věci veřejné ve své kampani, která byla ve srovnání s ostatními parlamentními stranami výrazně skromnější, komunikovaly protikorupční témata. V Jiho-moravském kraji se tak objevil billboard se sloganem: „Hnuło se to, stíhají se i politici, vyšetřují se velké kauzy, bez vás to nedokonečme!“

na rozdíl od outdoorové kampaně z roku 2008 svědčí o alespoň částečné – konceptuální, nikoliv však vizuální – centralizaci komunikace v rámci krajské kampaně).²¹ U politické strany, která deklarovala úmysl získat posty hejtmanů v několika krajích a zároveň měla za lídry svých krajských kandidátek neznámé (nebo ve srovnání s ČSSD přinejmenším o poznání méně známé)²² osobnosti, se jednalo o logický krok.

Billboardů a plakátů, jejichž hlavním úkolem bylo představení kandidátů, využily i další strany, např. TOP 09 nebo KDU-ČSL.²³ U ČSSD, jejíž lídři se rekrutovali převážně ze stávajících hejtmanů, byly tyto outdoorové prezentace spíše výjimečnými. Setkat jsme se s nimi mohli například v Libereckém kraji, kde kandidátku ČSSD vedla Lenka Kadlecká. Celkově však ČSSD napříč kraji používala podobný formát.

Na plakátech a billboardech se společně s fotografiemi čelných představitelů kandidátek (stávajících hejtmanů) objevovaly poměrně abstraktně formulované sliby, které nechávaly široký prostor pro různé interpretace. Často se jednalo o výroky, které vycházely z hodnotových priorit jednotlivých stran. ČSSD tak slibovala „Lepší program pro kraj i pro lidi“ na billboardech v Moravskoslezském kraji nebo „Slušnost, vstřícnost a poctivost = bezpečná budoucnost pro náš kraj“ na plakátech po celé České republice. ODS se vedle sloganu o potřebě změny („Chce to změnu!“) snažila komunikovat kvalitu svých kandidátů („Uhájíme lépe zájmy regionu ze Senátu a z kraje“, „Skutečná práce přináší výsledky“, „Nová tvář pro náš kraj“ nebo „S ODS aktivně pro Jihomoravský kraj“). Ve srovnání s ČSSD působila kampaň ODS i v této oblasti více decentralizovaně. Kromě různých hesel a sloganů napříč kraji jsme se mohli setkat i s naprosto odlišnou grafikou. Nejzřetelnější byl tento fakt v Moravskoslezském kraji. Zde byl lídr kandidátky David

²¹ Největší odezvu u veřejnosti vzbudil lídr pardubické kandidátní listiny ODS Petr Tupec, a to díky sloganu: „Nejsem tupec. Jsem Tupec!“ Zdroj: *Facebooková stránka PMG-CEE* (<https://goo.gl/9TCRLA>).

²² Výjimku představoval Jiří Pospíšil, bývalý ministr spravedlnosti, v Plzeňském kraji.

²³ Mezi dalšími se jednalo i o SPOZ, která používala obecně formulovaná hesla jako „Pojďte s námi prosadit vaše zájmy v našem kraji“. Na všech plakátech a billboardech SPOZ však byl vedle lídrů krajských kandidátek vyobrazen i Miloš Zeman, čímž pro něj strana připravovala půdu v nadcházející horké fázi prezidentské kampaně. Ještě patrnější to bylo v případě jiného častého billboardu se sloganem: „Zeman na Hrad, Zemanovci na kraj.“

Stenek spolu se sloganem „Lidé v kraji jsou naše největší bohatství. Pečujme o něj a rozšiřujme jej“ vyobrazen na plakátech, které se grafikou ani barvami nepodobaly outdoorové kampani ODS v ostatních krajích. Abstraktní sliby či hodnotové priority komunikovaly i koalice TOP 09 a Starostů („Pořádek dělá přátele. Víc, než si myslíte“), KSČM („Chcete změnu? My také. Ale bez vás to nepůjde. Nabízíme jen to, co můžeme splnit“, „Společně to dokážeme!“), „Dnes volte ty, kteří budou zítra rozhodovat o vás“ nebo „Společně, poctivě a pro vás“) i KDU-ČSL („Bez slušných lidí je politika neslušná“ nebo „Pořádek, začátek prosperity“). Specifickým případem byla regionální strana Jihočeši 2012, která své plakáty pojala jako letáky z obchodu („Jsme v akci!“).

4.4.2 Reflexe konkrétních krajských témat v kampaních

Témata prezentovaná v rámci předvolebních kampaní odrážela programové body kandidujících subjektů. To se zdá logické, neboť billboardy, plakáty a jiné reklamní plochy pro politické subjekty skýtají prostor, v němž mohou v nepozměněné formě prezentovat sdělení, které chtějí voličům předat (Gregor 2012). Na rozdíl od mediálního obsahu tak mohou určovat nejen to, která témata se na plochách objeví, ale i jejich konkrétní vyznění. Jedním z témat, jež silně rezonovala v programech i kampaních, byla krajská dopravní síť. Infrastruktura a doprava v krajích se v kampaních věnovala většina kandidujících subjektů. ODS v Jihomoravském kraji deklarovala podporu konkurenci na železnici, TOP 09 v Moravskoslezském kraji akcentovala „důstojné a rychlé cestování“ a například již výše zmíněná koalice Středočeši2012.cz „Nové silnice pro nás a naše auta“.

Bezpečnostní otázky se věnovala pozornost zejména v oblasti zajištění hasičů a místní policie (ČSSD nebo Starostové pro Liberecký kraj slibovali zamezení snižování počtu hasičů a policistů). Specifický prostor v kampani většiny politických stran získal boj proti korupci. Zejména díky nedávným událostem se jednalo o téma, které ve společnosti silně rezonovalo, a politické strany si nemohly dovolit jej ignorovat. Boj proti korupci jsme tak mohli najít v kampaních jak parlamentních stran (ODS, TOP 09, KDU-ČSL), tak neparlamentních a regionálních formací (např. Změna pro Liberecký kraj). Výjimkou byla ČSSD, jejíž členové v korupčních kauzách figurovali nejčastěji, téma korupce se tak v její kampani nevyskytovalo.

Problematice školství se věnovala zejména ČSSD, která ve své kampani kladla důraz na zachování škol na venkově. Jedním z užitých sloganů bylo i „Chceme šanci pro naše děti na slušný život a vzdělání“. Vedle toho se na této otázce profilovaly i některé neparlamentní strany nebo koalice, například Středočeši2012.cz („Školky pro naše děti a vnoučata“). Podobně i zdravotnictví bylo akcentováno zejména ČSSD, která v kampani užívala slogany jako „Zachování sítě krajských nemocnic“ nebo „Zdravotní péče pro všechny“.²⁴ Zdravotnickou rétoriku využila i zlínská koalice Lékaři a odborníci za ozdravení kraje, která ji však použila ke kritice dosavadní krajské koalice („10 let koalice ODS a ČSSD škodí zdraví Zlínského kraje“). Podpora podnikání byla doménou zejména ODS („Dejme prostor podnikání. Vytvoříme tím pracovní místa“²⁵ nebo „Přivedu zaměstnavatele do našeho kraje“) a TOP 09 („Chytří vytvářejí nové pracovní příležitosti. Víc, než si myslíte“), toto téma se však objevovalo i na plakátech a billboardech ČSSD, ale paradoxně se sloganem, který byl velmi podobný tomu ODS („Podpora podnikání a nová pracovní místa“).

Výše zmíněná témata se v kampaních objevovala jak napříč politickým spektrem, tak napříč celou republikou. Každý kraj však má své specifika a kandidující strany se snažily do svých outdoorových reklam zařadit i je. U ČSSD jsme se tak v Jihomoravském kraji mohli setkat s billboardy cílicími na vinaře („Nulová spotřební daň na tichá vína“)²⁶, ODS v Karlovarském kraji nabízela rozvoj lázeňství („Oživím cestovní ruch a lázeňství v našem kraji“)²⁷. Specifický byl Moravskoslezský kraj, ve kterém řada kampaní akcentovala zlepšení kvality ovzduší a péči o životní prostředí (např. KDU-ČSL a její slogan „Chcete dýchat čistý vzduch? My teda jo!!!“).

²⁴ Otázku zdravotnických zařízení ve své kampani využila např. i strana NS-LEV21 („Chcete investice do krajských nemocnic? My ano!“).

²⁵ Zajímavostí je, že s tímto sloganem byl na billboardech vyobrazen pražský primátor Bohuslav Svoboda, tedy populární člověk, který nekandidoval v nadcházejících volbách ani nebyl členem vedení strany.

²⁶ Cílení těchto billboardů a plakátů sice bylo specifické pro daný kraj, ale kompetence v daňové oblasti patří Parlamentu ČR, nikoliv krajské samosprávě.

²⁷ Stejně tak strana NS-LEV21 v Karlovarském kraji nabízela „záchranu“ Lázní Kyselka.

4.5 Krajské volby a jejich témata v tištěných denících

Do naší analýzy, jejímž cílem bylo mapování mediálního pokrytí krajských voleb, vstoupilo celkem 1 047 článků v pěti různých tištěných denících (Právu, Lidových novinách, MF DNES, Hospodářských novinách a Denících), které byly monitorovány od 1. září do 13. října 2012.²⁸ Tématu krajských voleb se novináři věnovali zejména v těch denících, které disponují regionální mutací, popř. přílohou (především tedy v Denících a MF DNES). Logicky se pak problematika krajských kampaní až na výjimky neobjevovala v rubrikách vycházejících v rámci celostátního vydání (skutečně více než 90 % veškerých článků vztahujících se ke krajským kampaním vyšlo na regionálních stránkách deníků). Výjimečnými případy, kdy krajská témata pronikla také na celostátní stránky, byly například kauzy týkající se Regionálního operačního programu Severozápad a zadržení náměstka ústecké hejtmanky Pavla Koudy z ČSSD pro podezření z korupce, jemuž čelil několik týdnů před volbami. Právě tato kauza se projevila i na zvýšeném počtu článků zabývajících se krajskými volbami v samotném Ústeckém kraji (viz tab. č. 4.3). O něco více článků věnujících se tematice krajských voleb vyšlo ještě v kraji Libereckém, Jihomoravském či Středočeském, ovšem stále je to téměř polovina ve srovnání s Ústeckem. Nicméně informovanost o volbách tedy byla v rámci jednotlivých regionů, s výjimkou Ústecka, celkem vyrovnaná.

Samotná frekvence článků s blížícími se volbami narůstala, stejně tak se částečně měnila i jejich podoba, respektive formát článku. Tato změna se týkala zejména nárůstu podílu rozhovorů s jednotlivými lídry kandidátek v krajích, ať už formou ankety s několika lídry najednou, nebo rozsáhlejšího rozhovoru s jediným kandidátem (celkem 129 rozhovorů). V takovém případě byl dotazovaným nejčastěji některý z kandidátů sociální demokracie. Téměř každý čtvrtý rozhovor byl učiněn právě s kandidátem ČSSD, a to nejčastěji na téma zdravotnictví, zadlužení a problematiky evropských fondů (právě ve spojení s ústeckou kauzou). Mezi dalšími to byla TOP 09 (v 15%), ODS (ve 13%), KSČM a KDU-ČSL (po 8%), ale častými respondenty byli také

²⁸ Podmínkou zařazení článku do analýzy bylo: 1) zaměření na téma krajských voleb a zároveň 2) zmínka alespoň o jedné politické straně či kandidátovi.

Tab. č. 4.3: Přehled článků o krajských volbách podle jednotlivých krajů

Kraj	Počet článků	Podíl (%)
Jihočeský	56	5,9
Jihomoravský	81	8,5
Karlovarský	55	5,8
Královéhradecký	67	7,0
Liberecký	88	9,2
Moravskoslezský	71	7,5
Olomoucký	54	5,7
Pardubický	59	6,2
Plzeňský	79	8,3
Středočeský	81	8,5
Ústecký	145	15,2
Vysočina	55	5,8
Zlínský	54	5,7
Jiné členění	7	0,7
Celkem	952	100,0

Zdroj: autoři

lídři kandidátek v kraji zakotvených stran a hnutí (v 18 %) nebo jiných stran (s celostátní působností; 16 %). Mezi tyto strany nejčastěji patřily SPOZ či SZ.

ČSSD byla obecně stranou, které se média věnovala více než ostatním kandidujícím subjektům (bez hledu na typ a obsah článku). ČSSD byla zmíněna v 70 % článků, ODS v 61 %, TOP 09 ve 42 %, KSČM ve 40 % a KDU-ČSL pouze ve 24 % všech článků. O pozornosti menší pozornost byla věnována jiným stranám (ve 36 %) a regionálním uskupením (30 %). Jednotlivé texty týkající se těchto politických stran byly zaměřeny zejména na jejich lídry nebo strany jako takové (tab. č. 4.4). Mnohem méně se média zabývala věcnou nabídkou těchto stran, tedy jejich programy. O těch pojednávala jen desetina článků. Nejčastěji diskutovanými byly programy regionálních stran, které se častěji než strany ostatní, jak jsme zmínili výše, ve svých programech soustřeďovaly na konkrétní problémy a jejich řešení. Ovšem i v ostatních kategoriích můžeme mezi stranami nalézt rozdíly. Nejvíce byly texty orientovány na lídra ve spojení s TOP 09, naopak nejméně často se novináři zaměřovali na politiky komunistické strany, stejně tak na

jejich kampaň, která byla naopak nejčastěji zmiňována v souvislosti s ODS či ČSSD.

Tab. č. 4.4: Zaměření článků u jednotlivých stran (v %)

Na co zaměřeno	ODS	ČSSD	KSČM	TOP	KDU-ČSL	Jiná	Regionální strana
Politik/politici	34,5	37,5	29,3	42,2	36,1	36,1	36,2
Program	11,8	11,4	11,3	13,8	12,1	13,5	16,3
Strana	39,1	36,6	51,2	30,6	37,5	33,8	35,6
Kampaň	13,7	13,7	7,3	12,7	11,3	16,1	11,5
Celkem	100	100	100	100	100	100	100

N = 1 047

Zdroj: autoři

Nicméně i v těch článcích, které se primárně nezaměřovaly na programatiku stran, se často řešila některá politická témata. Proto se dále soustředíme na tematické složení všech článků. V tab. č. 4.5 můžeme vidět, že nejvíce se novináři zabývali samotnými politickými tématy (ve 41 %). Značná pozornost byla věnována také volebním kampaním a průběžným průzkumům veřejného mínění (34 %), o nichž řada deníků v jednotlivých krajích pravidelně informovala. Nemalou část článků média cílila směrem k hodnocení fungování kraje v předcházejícím období. To činila formou hodnotícího komentáře ze strany novinářů, kandidátů nebo současných radních obhajujících post.

Tab. č. 4.5: Tematické složení článků (v %)²⁹

Zaměření	Podíl
Politická témata	41,1
Volební kampaně a průzkumy	33,9
Dosavadní fungování rady/kraje	6,7
Jiné*	18,2

N = 1 602

*Do kategorie „jiné“ byly zařazeny například články, které se zabývaly pouze představením jmen jednotlivých kandidátů do voleb. Podíl těchto článků vzrostl zejména několik dní před volbami.

Zdroj: autoři

²⁹ V rámci každého článku byla zaznamenávána až tři klíčová témata.

Samotná politická témata byla řešena především na regionální úrovni. Výjimkami mezi těmito tématy byly například církevní restituce (zejména v počáteční fázi kampaně, na začátku září), korupce či zadlužení, které byly v několika případech diskutovány v souvislosti s volbami i na úrovni národní. Tato témata byla často i těmi, jež byla komunikována v rámci kampaní (jak jsme ukázali výše). Jednalo se tedy o tematické oblasti, které byly částečně nastolovány i stranami.

Mezi politickými tématy můžeme identifikovat šest výraznějších témat, která se značně promítala do mediálních obsahů ve všech sledovaných krajích. Těmito oblastmi bylo zdravotnictví, doprava, korupce, nezaměstnanost, problematika zadluženosti a také školství (tab. č. 4.6). Stejná témata zároveň rezonovala například i v televizních speciálech Václava Moravce věnovaných jednotlivým krajům, v nichž tematickou agendu určovali diváci. Méně frekventovanými tématy byly ještě například zemědělství, životní prostředí, církevní restituce, rozvoj obcí či některé otázky sociální politiky, přestože právě tato témata byla ve výzkumu CVVM občany označena za nejvíce problematická. Nicméně zastoupení těchto oblastí bylo marginální a pohybovalo se v řádu jednotek. Naopak nejpálčivějšími tématy krajských voleb napříč všemi krajími byly podle médií zdravotnictví, doprava a korupce, které dohromady tvořily téměř 60% tematické agendy článků. Tato tři témata byla také těmi, která do kampaní vnášely v různé míře samy strany, přestože například téma korupce, veřejných zakázek či přístupu k informacím v médiích rezonovalo mnohem více než v samotných kampaních stran.

Tab. č. 4.6: Rozložení politických témat v článcích (v %)

Téma	Podíl mezi politickými tématy	Podíl celkově
Zdravotnictví	20,3	8,3
Doprava	19,4	7,9
Korupce	18,8	7,7
Nezaměstnanost	9,3	3,8
Zadlužení	8,7	3,5
Školství	7,7	3,2
Další témata*	15,7	6,7

N = 659. Mezi další témata patří např. zemědělství, životní prostředí, problematika evropských fondů, církevní restituce, otázky bezpečnosti apod.

Zdroj: autoři

Ovšem když se podíváme obecně na zaměření článků mezi jednotlivými krajími, můžeme mezi nimi nalézt zajímavé rozdíly (tab. č. 4.7). Mezi ostatními krajími mírně vybočuje Karlovarský a Moravskoslezský kraj. Tisk v Karlovarském kraji věnoval menší pozornost samotným kampaním, ale více než v polovině článků se zaměřoval na rozebírání politických témat (56%), obdobně tomu bylo v Moravskoslezském kraji. Více na samotnou politiku byly zaměřeny i deníky v Olomouckém kraji. Opačnou situaci můžeme sledovat v kraji Libereckém, kde výrazně převažují články zaměřené na samotné kampaně a průzkumy (47%).

Tab. č. 4.7: Zaměření článků v rámci krajů

Kraj	Volební kampaně a průzkumy	Politická témata	Dosavadní fungování rady/kraje	Jiné	Celkem
Jihočeský	36,6	39,8	7,5	16,1	100
Jihomoravský	34,1	35,7	5,4	24,8	100
Karlovarský	28,7	56,4	5,3	9,6	100
Královéhradecký	31,8	44,5	8,2	15,5	100
Liberecký	47,3	30,0	7,3	15,5	100
Moravskoslezský	27,3	43,6	7,3	21,8	100
Olomoucký	34,1	50,0	2,3	13,6	100
Pardubický	35,1	46,8	7,4	10,6	100
Plzeňský	37,7	36,8	6,1	19,3	100
Středočeský	30,5	44,5	9,4	15,6	100
Ústecký	30,0	47,4	5,6	16,9	100
Vysočina	36,4	44,2	6,5	13,0	100
Zlínský	28,7	39,1	11,5	20,7	100

N = 1 447

Zdroj: autoři

Vůbec nejčtenější téma, zdravotnictví, výrazně rezonovalo obzvláště v článcích v Jihočeském, Královéhradeckém (v němž se řešily zejména investice do náchodské nemocnice) a Pardubickém kraji, kde je řada nemocnic vysoce zadlužená a hovoří se zde o úsporných opatřeních a centralizaci některých služeb. Naopak marginálním tématem se zdravotnictví stalo v Moravskoslezském kraji, kde byl jeho

podíl mezi dalšími politickými tématy pouze 6%. V tomto kraji byla naopak ve srovnání s kraji ostatními velmi důležitým tématem nezaměstnanost, která byla palčivým problémem i pro některé další oblasti na Moravě.

Druhou nejvíce rozšířenou oblastí, tématem dopravy a opravy silnic, se výrazněji zabývaly deníky v Jihomoravském (mj. téma železnic) a Královéhradeckém kraji, kde je často zmiňována dostavba dálnice R35, která byla i jedním z klíčových témat Moravcova předvolebního speciálu právě z tohoto kraje. Významně diskutována byla také doprava v Pardubickém kraji, především ve spojení s nespokojeností s novým dopravcem, firmou OREDO. Naopak doprava se ve srovnání s ostatními kraji nestala zásadním tématem v Ústeckém kraji, což může být způsobeno tím, že tam velkou pozornost médií získávala výše zmíněná aféra okolo Pavla Koudy a ROP Severozápad. Z toho důvodu se tam důležitým mediálním tématem stala i problematika evropských fondů (ve výčtu zahrnuta do kategorie dalších témat). Právě evropské fondy prakticky pokrývají celou kategorii „dalších témat“ v Ústeckém kraji. Často bylo toto téma spojováno i s korupcí. Ta vedle Ústeckého kraje ovládala tisk i v Libereckém, Středočeském a Karlovarském kraji, jehož se také částečně týkala problematika fondů či zkušenosti s nedávnými korupčními aférami (např. tzv. „karlovarská losovačka“). V Libereckém kraji výraznou roli hrálo odvolání libereckého primátora Korytáře, který v roce 2011 odmítl podepsat některé sporné zakázky (iHNED 16. 4. 2011).

Tématem zadluženosti krajů se novináři a politici zabývali nejvíce v kraji Jihomoravském, Plzeňském a Zlínském, zatímco v ostatních krajích bylo toto téma spíše okrajové. Poslední výrazné téma, téma školství, rezonovalo nejvíce na Karlovarsku ve spojení s plánovanou výstavbou vědecko-technického parku, ale také s již dlouho skloňovaným slučováním škol v regionu. Školství bylo výrazněji řešeno i na Plzeňsku a na Vysočině, okrajovým tématem naopak bylo v kraji Jihočeském, Středočeském a Zlínském.

Tab. č. 4.8: Podíly jednotlivých politických témat v krajích (v %)

Kraj	Zdravotnictví	Doprava	Korupce	Nezaměstnanost	Zadlužení	Školství	Další témata	Celkem
Jihočeský	35,1	27,0	5,4	8,1	2,7	2,7	18,9	100
Jihomoravský	13,0	32,6	8,7	6,5	15,2	10,9	13,0	100
Karlovarský	17,0	11,3	20,8	13,2	7,5	15,1	15,1	100
Královéhradecký	34,7	30,6	6,1	0,0	8,2	12,2	8,2	100
Liberecký	15,2	18,2	36,4	3,0	6,1	12,1	9,1	100
Moravsko-slezský	6,3	16,7	16,7	25,0	6,3	12,5	16,7	100
Olomoucký	18,2	29,5	4,5	25,0	4,5	6,8	11,4	100
Pardubický	40,9	31,8	9,1	2,3	9,1	6,8	0,0	100
Plzeňský	19,0	26,2	4,8	4,8	7,1	16,7	21,4	100
Středočeský	22,8	15,8	22,8	5,3	22,8	3,5	7,0	100
Ústecký	10,9	3,0	40,6	6,9	1,0	1,0	36,6	100
Vysočina	20,6	29,4	8,8	5,9	2,9	14,7	17,6	100
Zlínský	14,7	17,6	11,8	23,5	14,7	2,9	14,7	100

N = 622

Zdroj: autoři

Když se podíváme na spojení jednotlivých témat a politických stran, zjistíme, že o ODS a ČSSD a jejich politikách bylo nejčastěji psáno ve spojení s tématem korupce a zadlužení, ať už ve smyslu negativním (spojení s kauzami), či pozitivním (řešení těchto problémů) (tab. č. 4.9). ČSSD se také poněkud více objevovala ve spojení s tématem zdravotnictví, jemuž se ve velké míře věnovala i ve svém programu a částečně i v kampani (v 75 % článků, které se tímto tématem zabývaly). KSČM nebyla s žádným z nastolených témat spojována výrazněji než strany ostatní. Oproti tomu politici TOP 09 byli nejčastěji dotazováni na témata dopravy a školství. Její politici byli zmíněni ve více než polovině článků zabývajících se tématem školství. S ním byly výrazněji spojovány také regionální strany. Lidovečtí kandidáti se nejčastěji vyjadřovali k tématu dopravy, ale také nezaměstnanosti, která je výraznějším problémem právě v některých moravských oblastech, kde mají lidovci silnější postavení.

Tab. č. 4.9: Témata, se kterými byly strany ve sledovaných denících spojovány (v %)

Strana	Zdravotnictví	Doprava	Korupce	Nezaměstnanost	Zadlužení	Školství	Další témata	Celkem článků
ODS	20,8	19,3	20,8	6,1	10,8	7,9	14,2	379
ČSSD	23,0	18,7	19,4	6,4	9,6	6,2	16,8	470
KSČM	21,8	21,4	14,0	9,1	11,5	7,8	14,4	243
TOP	20,5	24,4	15,5	7,8	9,7	10,9	11,2	258
KDU	20,8	24,3	12,5	11,1	12,5	7,6	11,1	144
Jiná	18,7	19,8	16,6	11,2	12,3	7,5	11,8	183
Regi	21,9	22,4	16,3	7,7	9,7	11,2	10,7	196

Zdroj: autoři

4.6 Závěr

Na předchozích stránkách jsme se věnovali předvolební nabídce (a její reflexi) těch politických stran a hnutí, které ve volbách následně uspěly a získaly alespoň jeden krajský mandát. Do analýzy jsme zahrnuli dvě složky jejich prezentace – předvolební programy a předvolební billboardy, popř. jiné formáty užívané v rámci jejich outdoorové prezentace. Pozornost jsme věnovali i mediálním výstupům v pěti denících, jež se k problematice krajských voleb vztahovaly. Jednotlivé složky analýzy – které se velmi často prolínají a potvrzují tak závěry vyvozené z ostatních zkoumaných dat – poukázaly na zajímavá zjištění. I pod vlivem reflexe volební kampaně z roku 2008 jsme očekávali, že se do krajské kampaně v roce 2012 promítnou celostátní témata, která s činností a pravomocemi krajů ne zcela souvisí. Velký otazník však představovala intenzita, s níž se tato témata budou objevovat. Nyní již odpověď známe.

Celostátní témata se vyskytovala především v outdoorové prezentaci, zejména na billboardech a plakátech, ale objevila se i v programových dokumentech. Tato složka samozřejmě nebyla v programech dominantní, ale v případě zejména ČSSD a KSČM (výjimečně i některé z menších stran) poměrně výrazná. Strany používaly celostátní témata zejména ke kritice vlády a poukazování na její asociální (z pohledu kritizujících stran) kroky. Ačkoliv se jedná o jinou úroveň vládnutí, než

o které měli voliči rozhodovat ve volbách, jde o jasný nástroj s mobilizačním potenciálem. Pro voliče se jedná o srozumitelně artikulované sdělení, jež se týká oblasti, se kterou jsou obeznámeni a která se jich velmi často přímo dotýká. Ani skutečnost, že se celostátní témata v programech objevila, nic nemění na tom, že programy obecně (bez ohledu na stranu) ukazovaly komplexní představu o dobré správě daného kraje a formulovaly největší problémy, se kterými se podle stran kraje potýkaly. V této souvislosti jsme došli k překvapivému závěru, že strany se de facto neliší ve formulaci problémů a často ani ve způsobu jejich řešení. Jinými slovy, programy (až na drobné výjimky) nebyly tvořeny tématy pozičními, ale valenčními.

Média na snahu stran o užití celostátních témat nepřistoupila a ve vztahu ke krajským volbám prakticky výlučně referovala o tématech, která jsou s krajskou úrovní vládnutí spjata. Za pozornost jistě stojí i fakt, že se tematické složení článků napříč kraji příliš nelišilo (výjimku tvořily Ústecký, Liberecký, Karlovarský a Středočeský kraj, ve kterých média výrazně více než jinde referovala o korupci, což můžeme přisoudit zejména snaze médií věnovat se aktuálním tématům a živým kauzám).

Analýza outdoorové komunikace a mediálních textů se do značné míry shodovala na konkrétních tématech, která byla novináři i stranami vnímána jako problematická. Zajímavé v této souvislosti je i to, že ne vždy byla tato témata chápána jako problematická v červnovém výzkumu CVVM. Mezi nejvýrazněji zastoupené oblasti patří témata spjatá s dopravou a dopravní infrastrukturou, fungování krajských orgánů (vč. transparentnosti jejich fungování), problematika (ne)rušení sociálních zařízení (typicky domovů pro seniory) nebo zdravotnických zařízení. Často byla komunikována i sdělení zaměřená na transparentní hospodaření krajů a potírání korupce (jejich reflexe se ostatně objevovala i v médiích).

Jednotliví aktéři se tedy před krajskými volbami v roce 2012 shodovali na konkrétních tématech (a do velké míry i na jejich řešení). Častěji než v roce 2008 se v kampani objevovala celostátní, s krajem de facto nesouvisějící témata, ale v roce 2012 se žádné ze stran nepodařilo přijít s tak silným tématem, které by opanovalo veřejný prostor (jako se to podařilo v případě regulačních poplatků).

5. VÝSLEDKY VOLEB PODLE VOLEBNÍCH KRAJŮ A POLITICKÝCH STRAN

VLASTIMIL HAVLÍK, MICHAL NOVÝ

5.1 Úvod

Volby do krajských zastupitelstev v roce 2012 byly čtvrtými svého druhu v historii České republiky. Z hlediska celkového podílu hlasů a počtu zastupitelských mandátů se nejméně úspěšnější politickou stranou stala ČSSD, která přes úpadek volební podpory dokázala obhájit volební vítězství z roku 2008. Největší propad volební podpory zaznamenala ODS; naopak historicky nejlepšího výsledku z hlediska celkového počtu (nikoli podílu) hlasů a mandátů dosáhla KSČM. Obě zbývající parlamentní¹ politické strany, VV a TOP 09 v koalici se STAN, se krajských voleb účastnily poprvé. Zatímco TOP 09 dokázala získat zastoupení v 10 ze 13 zastupitelstev, VV ve volbách neuspěly a nezískaly jediný mandát krajského zastupitele.

V této kapitole se budeme podrobněji věnovat výsledkům voleb, přičemž se zaměříme jednak na volební účast, jednak na výsledky jednotlivých politických stran (parlamentních i neparlamentních) a také na dynamiku krajských stranických systémů. Nejprve však přesuneme pozornost na kontext krajských voleb, a to z pohledu institucionálního rámce (volební systém) a rovněž událostí, které tematicky rámovaly konání krajských voleb (průběhu volební kampaně, jejím tématům a programům politických stran se detailněji věnuje kapitola č. 4).

5.2 Kontext krajských voleb v roce 2012

Pokud se jedná o právem definované podmínky konání voleb do zastupitelstev krajů, Ústava České republiky je v tomto ohledu poměrně

¹ Termín „parlamentní“ používáme, byť poněkud nepřesně, z důvodu úspory místa jako synonymum pro politické strany, které získaly zastoupení v Poslanecké sněmovně na základě výsledků voleb v roce 2010.